

**De laatmiddeleeuwse Hof van Dwingeloo
teruggevonden. Archeologisch en
historisch onderzoek op locatie
Heuvelenweg 34H te Dwingeloo,
gemeente Westerveld (Dr.)**

M.J.M. de Wit

**Met bijdragen van M. Daleman, E. de Leeuw, J.J. Lenting &
J.R. Veldhuis**

ARC-Publicaties 219

Groningen

2011

ISSN 1574-6879

Colofon

De laatmiddeleeuwse Hof van Dwingeloo teruggevonden.
Archeologisch en historisch onderzoek op locatie Heuvelenweg 34H te
Dwingeloo, gemeente Westerveld (Dr.)

ARC-Publicaties 219
ARC-Projectcode 2009/547

Opdrachtgever
Tuin-Sjabbens BV, dhr. A. Sjabbens
Bevoegd gezag
Gemeente Westerveld, mevr. M. Nieuwenhuis
Beheer en plaats van documentatie
Noordelijk Archeologisch Depot (NAD), Nuis

CIS-code 37108

Tekst
M.J.M. de Wit, met bijdragen van M. Daleman, E. de Leeuw, J.J.
Lenting & J.R. Veldhuis

Foto's
J.J. van Ams, L. de Jong & M.J.M. de Wit

Digitale beeldverwerking
B. Schomaker, M.J.M. de Wit

Redactie

K. Otten

Eindredactie

J. Schoneveld

Status
definitieve versie

Autorisatie — C.G. Koopstra

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 41018
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6879

Groningen, 2011

Omslag

Vlakfoto westkant werkput 3. Foto: J.J. van Ams.

Een recente lijst van de ARC-Publicaties is te vinden op www.arcbv.nl

Inhoud

1	Inleiding	3
	<i>M.J.M. de Wit</i>	
1.1	Aanleiding voor het onderzoek	3
1.2	Ligging van het onderzoeksgebied	4
1.3	Objectgegevens	4
1.4	Doel van het onderzoek	4
1.5	Onderzoeksgeschiedenis	6
1.6	Werkwijze	6
2	Historische situatie van het onderzoeksgebied	13
	<i>E. de Leeuw</i>	
2.1	Inleiding	13
2.2	De geschiedenis van het onderzoeksgebied	14
3	Resultaten	21
	<i>M.J.M. de Wit</i>	
3.1	Bodemopbouw en geomorfologie	21
3.2	Sporen en structuren	21
4	Vondstmateriaal	35
4.1	Aardewerk en bouw materiaal	35
	<i>J.J. Lenting</i>	
4.2	Glas, metaal en slak	38
	<i>M. Daleman</i>	
4.3	Steen	41
	<i>J.R. Veldhuis</i>	
5	Conclusie	45
	<i>M.J.M. de Wit</i>	
6	Samenvatting	49
	<i>M.J.M. de Wit</i>	
	Literatuur	51
	Bijlagen	52

1 Inleiding

M.J.M. de Wit

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

Aldi in Dwingeloo is voornemens het bedrijfspand uit te breiden en een aangrenzend perceel te betrekken bij de huidige parkeerplaats. Bij deze werkzaamheden wordt de bodem in de bouwput uitgegraven tot ca. 1 m beneden maaiveld (–mv) (en in één strook zelfs tot 1,90 m –mv), en op het toekomstige parkeerterrein tot ca. 70 cm –mv. Het plangebied bevindt zich binnen historische kern van Dwingeloo, dat een monument is van hoge archeologische waarde (AMK-terrein 14463), en heeft een hoge archeologische trefkans. In februari 2009 werd op het plangebied door Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van bureau- en booronderzoek uitgevoerd (Buitenhuis 2009). Dit onderzoek onderschrijft de hoge archeologische trefkans; op het plangebied bevindt zich een esdek met daaronder dekzand waarin archeologische resten te verwachten zijn (zie paragraaf 1.5). Aanbevolen werd een vervolgonderzoek uit te voeren in de vorm van een proefsleuvenonderzoek. Dit proefsleuvenonderzoek werd op 21 september 2009 uitgevoerd door ARC bv. Het veldteam bestond uit mw. drs. J.J. van Ams (veldtechniek), mw. E. Scheele (grondwerk) en mw. drs. M.J.M. de Wit (projectleiding).

Naar aanleiding van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek en vanwege tijdsdruk is het plangebied vrijwel direct aansluitend onderzocht middels een archeologische begeleiding onder protocol ‘opgraven’. Dit onderzoek vond plaats van 28 september t/m 6 oktober 2009. Het onderzoeksteam werd hierbij uitgebreid met ing. M.C. Botermans (veldtechniek). De graafmachine werd geleverd door Havenman Kraanverhuurbedrijf uit Dwingeloo, met als machinisten dhr. J. Haveman en dhr. T. Toeter.

Als aanvulling op het archeologische onderzoek is door dhr. E. de Leeuw van het Drents Archief historisch onderzoek verricht naar de locatie. De resultaten hiervan worden gepresenteerd in hoofdstuk 2.

1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied bevindt zich aan de westkant van Dwingeloo, ten noorden van de Heuvelenweg (afb. 1.1).

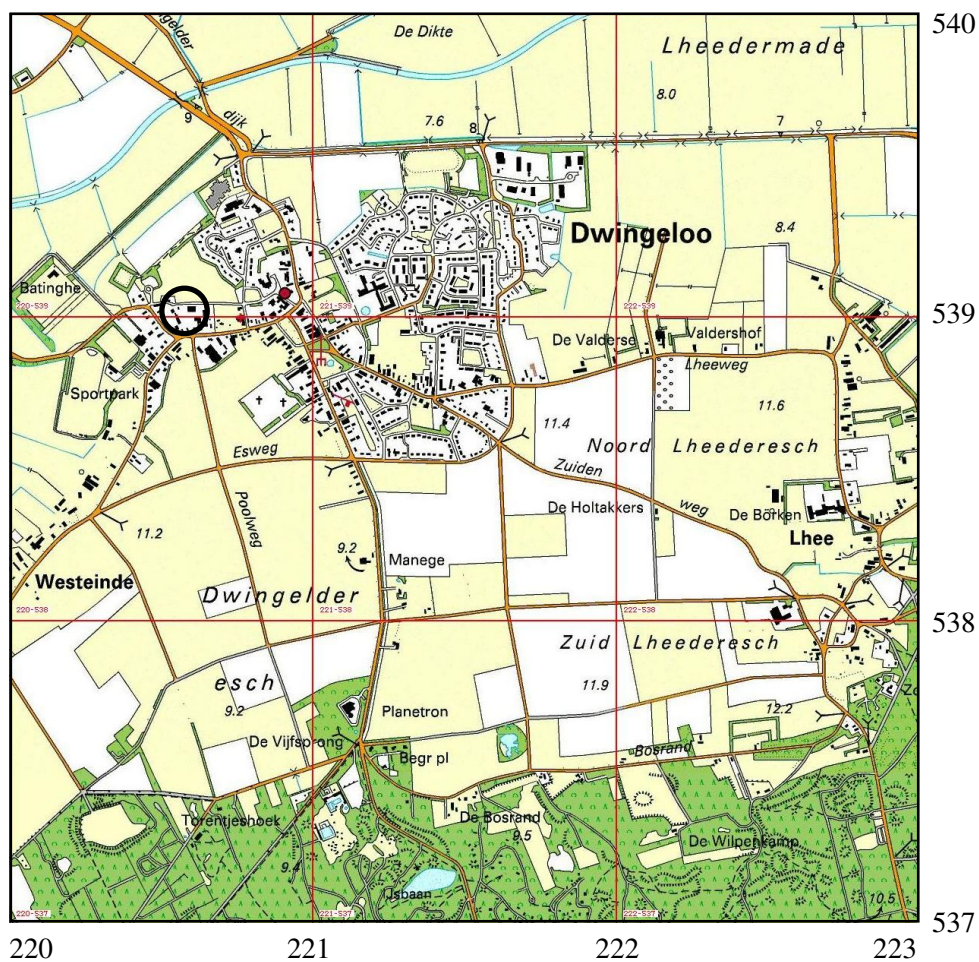
1.3 Objectgegevens

Provincie	Drenthe
Gemeente	Westerveld
Plaats	Dwingeloo
Toponiem	Heuvelenweg 34H
Kaartblad	17H
Coördinaten	220.587/539.040 (noord) 220.616/539.011 (oost) 220.567/538.980 (zuid) 220.550/539.018 (west)
Periode	Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd
Type object	Nederzettingsterrein
Type bodem	Esdek op dekzand/keileem
Geomorfologie	Overgang lage dekzandrug naar lager gelegen gebied

1.4 Doel van het onderzoek

Het onderzoek dient antwoord te geven op de volgende onderzoeksvragen, zoals deze zijn gesteld in het Programma van Eisen (PvE), opgesteld door drs. C.G. Koopstra en drs. N. van Malssen van ARC bv en goedgekeurd door de gemeente Westerveld (hierbij geadviseerd door het Drents Plateau):

- 1 *In welke mate is het gebied verstoord?*
- 2 *Wat is de geologische/bodemkundige opbouw?*
- 3 *Wat is de aard, omvang, kwaliteit en verloop van de archeologische sporen en sporenclusters?*
- 4 *Uit welke periode(n) dateren de sporen?*
- 5 *Uit welke periode(n) dateert het esdek?*
- 6 *Wat is de datering van de archeologische vondsten en tot welke vondsttypen of vondstcategorieën behoren zij?*
- 7 *Is er een relatie te leggen tussen de archeologische vondsten en sporen?*
- 8 *Wat is de relatie van vondsten en sporen met de eerder aangetroffen vondsten en sporen in de omgeving?*
- 9 *Is er sprake van verschillende bewoningsfasen?*
- 10 *Wat is de relatie tussen de aangetroffen sporen/structuren en het omringende landschap?*
- 11 *Welke vindplaatstypen zijn er aangetroffen?*
- 12 *Zijn de aangetroffen vindplaatsen behoudenswaardig?*

Afbeelding 1.1. Topografische kaart van de onderzoekslocatie (omcirkeld) en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1.5 Onderzoeksgeschiedenis

Het onderzoeksgebied bevindt zich in de historische kern van Dwingeloo (AMK-terrein 14463) en maakte vroeger deel uit van de 'Brug es'. Het dorp Dwingeloo zelf is een oud esdorp (Spek 2004), voor het eerstgenoemd in de 12e eeuw. Zowel ten noorden als ten zuiden van het dorp worden essen gevonden. In de nabije omgeving van het onderzoeksgebied ligt een aantal terreinen van archeologische waarde (afb. 1.2). Ten noordwesten liggen de havezaten Batinghe (AMK-terrein 14407) en Entinge (AMK-terrein 9057). Batinghe is gebouwd in de 14e eeuw, maar moet al eerdere voorgangers hebben gehad. In 1832 werd de havezate afgebroken. Entinge is in de 15e eeuw gebouwd en werd in de 18e eeuw afgebroken. Volgens geschriften moet ook deze havezate eveneens op dezelfde locatie voorgangers hebben gehad. Ten zuiden van het onderzoeksgebied ligt een terrein waar een begraafing uit de Late Bronstijd is aangetroffen (AMK-terrein 14423)

Op het onderzoeksgebied is in februari 2009 door ARC bv een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van bureau- en booronderzoek uitgevoerd. Tijdens het booronderzoek zijn op het onderzoeksterrein zes boringen gezet (afb. 1.3), waaruit bleek dat direct op het dekzand op een diepte van ca. 50 – 70 cm –mv een esdek ligt, met daarboven de bouwvoor. Er is geen sprake van een bodemvorming door podzolering, maar wel kon worden vastgesteld dat het zand onder de eslaag vrijwel onverstoord is. Hiertoe kon worden verwacht dat eventuele sporen van menselijke activiteiten zeer goed bewaard zijn (Buitenhuis 2009, p.6).

1.6 Werkwijze

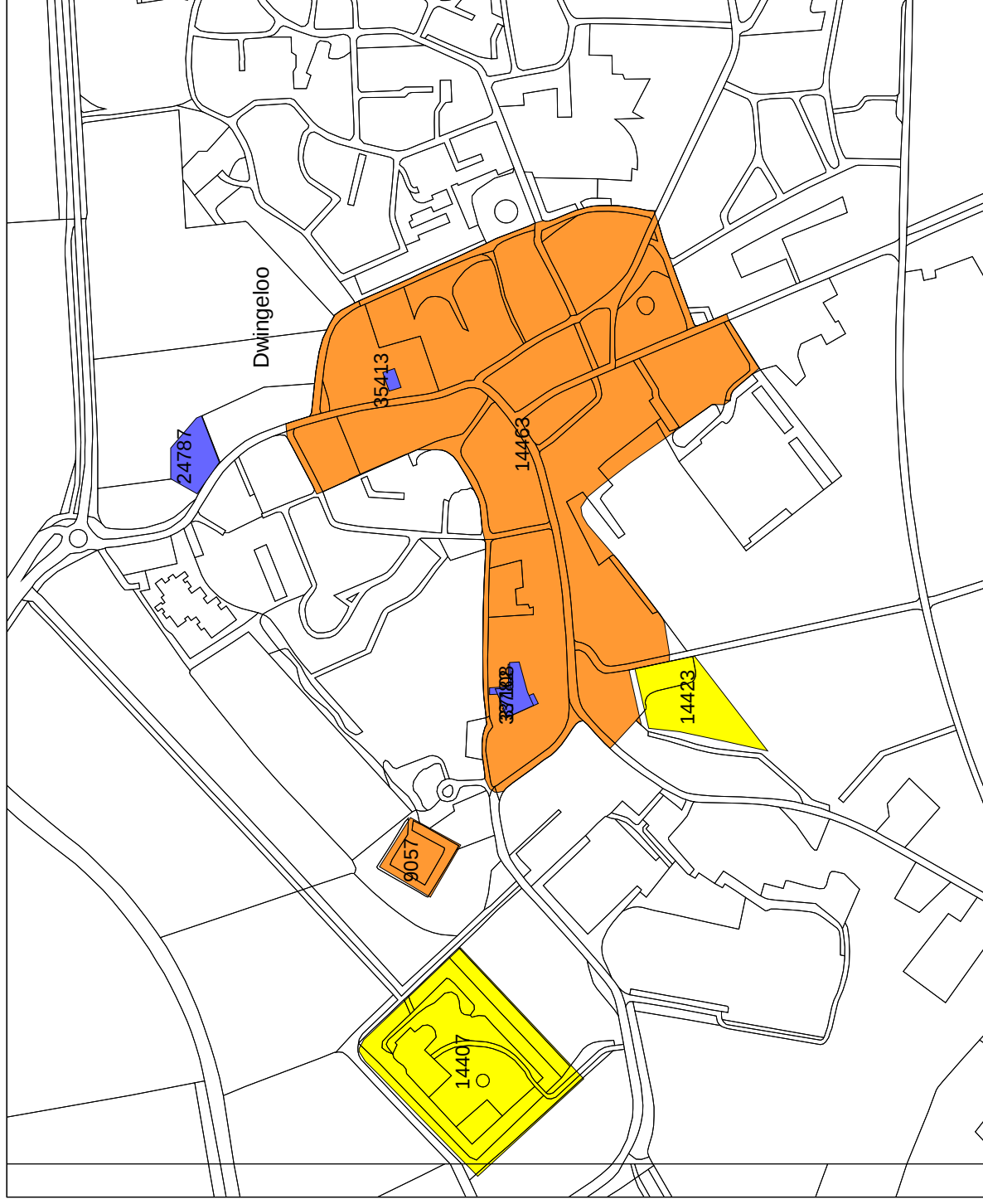
Het veldwerk is uitgevoerd zoals voorgeschreven in het Programma van Eisen en conform de KNA 3.1.

Proefsleuvenonderzoek

Bij het proefsleuvenonderzoek zijn twee proefsleuven aangelegd van 4×20 m, één oost-west gelegen sleuf ten zuiden van het huidige Aldi-pand en één noord-zuid gelegen sleuf op het terrein ten westen van de huidige parkeerplaats (afb. 1.4).¹ De sleuven zijn als volgt aangelegd: met de graafmachine werd voorzichtig schavend de bouwvoor en het esdek (met eventueel tussenliggende lagen) weggehaald tot op het dekzand of het keileem, waar zich het archeologisch sporenvak bevindt. Bij de aanleg van de vlakken zijn zowel de verwijderde grond (bouwvoor, esdek) als het sporenvak zelf afgezocht met een metaaldetector. Het sporenvak is getekend (schaal 1:50), gefotografeerd en de hoogte van het vlak en het maaiveld zijn bepaald ten opzichte van NAP. Indien zich archeologische sporen in het vlak bevonden, is een klein deel ervan gecoupt om de aard en de diepte van het spoor te bepalen.² De coupes zijn gefotografeerd en getekend (schaal 1:20). Per sleuf zijn

¹Om logistieke redenen moest het terreindeel direct ten westen van het Aldi-pand vrij worden gehouden.

²Bij het 'coupen' wordt de helft van het spoor verwijderd zodat een doorsnede ontstaat.

Legenda

ONDERZOEKSMELDINGEN

TOP10 ((c)TDN)

MONUMENTEN

archeologische waarde

hoge archeologische waarde

zeer hoge archeologische waarde

zeer hoge arch waarde, beschermd

PLAATSNAMEN

0 100 m

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Afbeelding 1.2. Topografische kaart van Dwingeloo met het onderzoeksgebied (onderzoeksmeldingsnummer 37108) en de omringende gebieden van archeologische waarde. Bron: Archis2, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

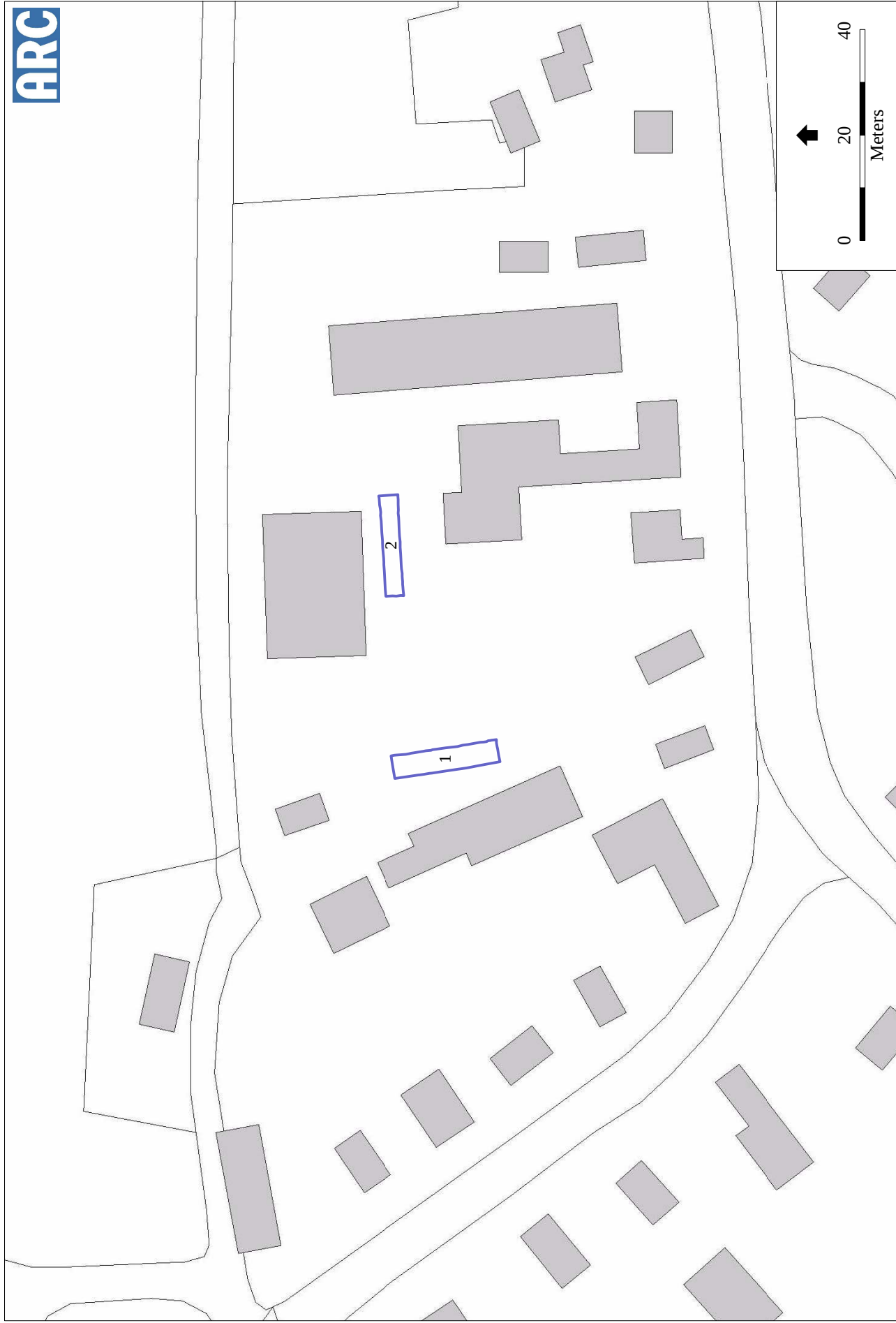
Afbeelding 1.3. Boorpuntenkaart. Uit: Buitenhuis 2009, Afbeelding 5.

van één van de lengteprofielen profielopnames gemaakt. Deze zijn getekend (1:20) en/of gefotografeerd. Vondsten zijn bij de aanleg van de vlakken verzameld per vak van 4×5 m of per spoor. Na afloop van de werkzaamheden zijn de proefsleuven weer dichtgegooid.

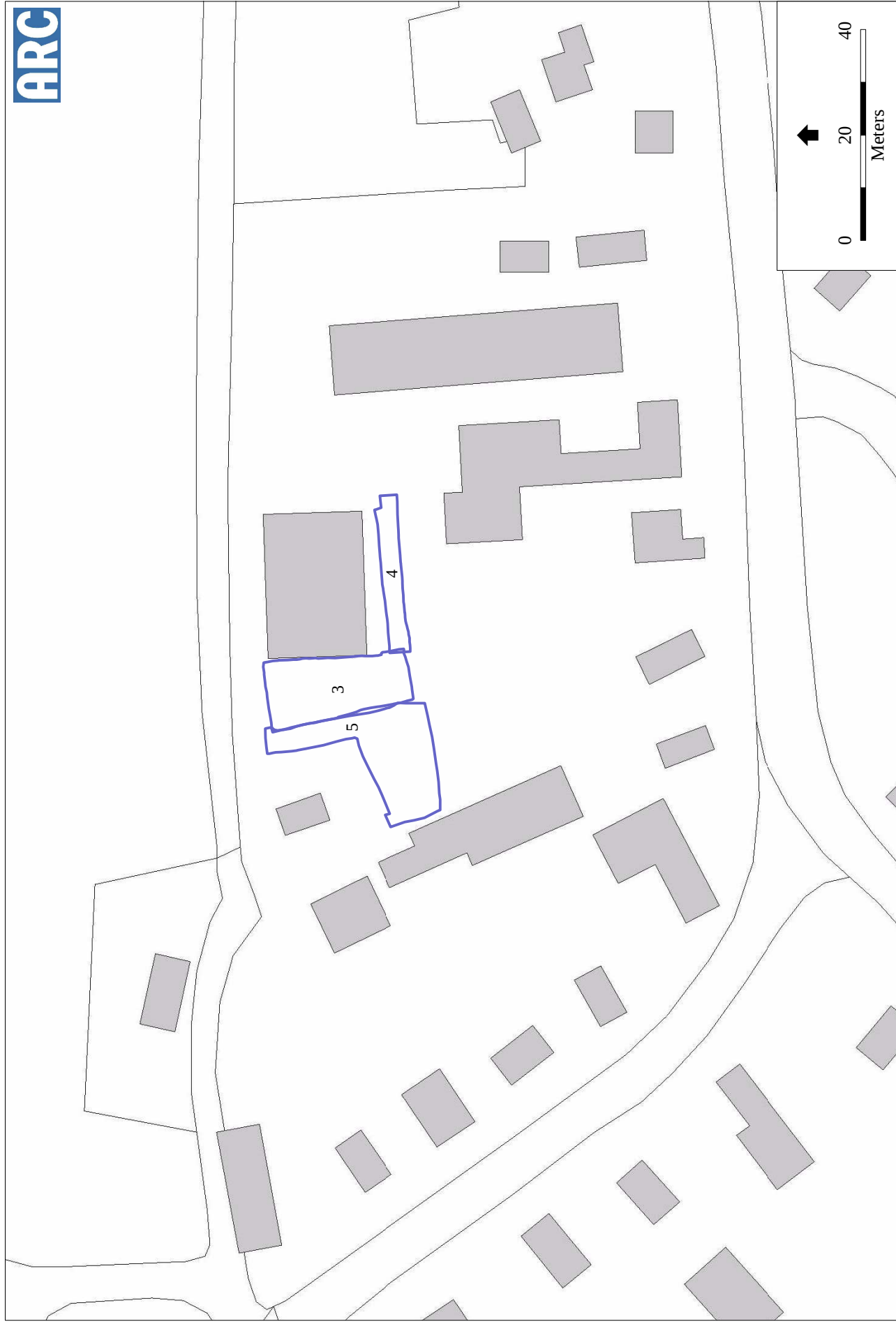
Archeologische begeleiding onder protocol 'opgraven'

Bij de volgende fase van het onderzoek is het complete oppervlak van de bouwput voor de uitbreiding van het Aldi-pand begeleid onder protocol 'opgraven' (afb. 1.5). Hierbij werd dezelfde werkwijze als bij het proefsleuvenonderzoek gehanteerd, met als toevoegingen dat alle sporen zijn gecoupt en afgewerkt en sporen bij de aanleg van het vlak zijn verzameld in vakken van 5×5 m. Direct na afronding van het archeologisch onderzoek is het vlak verdiept tot de beoogde diepte die nodig is voor de bouw.

Op het terrein van de toekomstige parkeerplaats bleek dat alleen de noordkant verdiept diende te worden tot op de vaste grond/het archeologisch sporenvak; voor het overige deel bleek de ontgravingsdiepte boven de vaste grond te zijn. De noordkant van dit terreindeel is getekend, gefotografeerd en de hoogte van het vlak is bepaald ten opzichte van NAP. Sporen zijn niet gecoupt, aangezien niet dieper ontgraven werd ten behoeve van de aanleg van de parkeerplaats en de sporen niet bedreigd werden. Op het archeologisch vlak zou namelijk een verhardingslaag aangebracht worden met daarop bestrating.

Abbeelding 1.4. Locaties van de proefsleuven. Kaart: B. Schomaker.

Afbeelding 1.5. Locaties van de werkputten. Kaart: B. Schomaker.

2 Historische situatie van het onderzoeksgebied

E. de Leeuw

2.1 Inleiding

Het terrein waarop het archeologisch onderzoek is verricht behoorde in de Late Middeleeuwen tot een *hof*, het centrum van een groot boerenbedrijf. Dit hoofdstuk geeft de historie weer van het terrein vanaf het midden van de 14de eeuw, toen de Hof voor het eerst werd genoemd in geschriften (1353).

Oorsprong Dwingeloo en het Westeinde

Het brinkdorp Dwingeloo is, zoals de meeste Drentse dorpen, ontstaan in de late 8e of in de 9e eeuw. Nederzettingen zwierven voordien door het landschap binnen hun eigen territorium. Verbeterde landbouwtechnieken maakten het de boeren mogelijk permanent één plek te bewonen. Het oorspronkelijke Dwingeloo heeft gelegen aan de noordoost- en oostzijde van de brink in de twee gebieden: Entingheweg 20 (havezate Westrup) tot en met Brink 8/9, en Brink 26 (Hotel Wesseling) tot en met Brink 19-21. De daar aanwezige blokvormige erven waren allen omgeven door zandpaden, die heden nog de infrastructuur van Dwingeloo bepalen.

Halverwege de 10e eeuw blijkt Dwingeloo vijf boerderijen te tellen tegen elf in het naburige Lhee (Heringa et al. 1985, pp. 164–170; afb. 2.1). Hoewel Lhee daarom als moederdorp aangemerkt mag worden, groeit Dwingeloo echter in de twee daarop volgende eeuwen uit tot hoofddorp waar de lokale kerk gevestigd wordt. De naam van de plaatselijke kerkheilige, Sint Nicolaas, wijst op een kerkstichting in de 12e eeuw (Smit 1982). De verering van deze heilige bereikte juist toen haar hoogtepunt. Het huidige kerkgebouw dateert van omstreeks 1410.

Gaandeweg werden de boerenplaatsen door boedelscheidingen en verkopeningen gesplitst. Dit proces heeft mogelijk in Dwingeloo na de 11e eeuw haar hoogtepunt bereikt, waardoor men uitbreidingsmogelijkheden zocht aan de westkant van het dorp. Nieuwe bouwkvavels kwamen te liggen aan de zuidkant van de Bruges en verder richting het Westeinde met als eindpunt het huis Oldengaerde (Heringa et al. 1985, ¹ De oudste vermelding van dit riddergoed dateert van rond 1420. Dwinge-

¹H. Michels en E. de Leeuw, 2005. *Beschermde Stads- en Dorpsgezichten, Dorpskern Dwinge-*

loo zal toen 25 of 26 boerenerven hebben gekend.²

2.2 De geschiedenis van het onderzoeksgebied

De hof van Dwingeloo

Het onderzoeksgebied behoort tot een van origine groter terrein dat tegenwoordig wordt omsloten door de Batingheweg, Kerkpad, perceel Heuvelenweg 45 en de Heuvelenweg. In de 14e eeuw behoorde het toe aan de adellijke familie Van Ansen, die het gebruikte als plaats voor een hof, het centrum van een groot landbouwbedrijf. Tot de hof behoorden verspreid liggende kleinere boerderijen waarop horigen woonden, zoals Batinge, Endelinge (Entinge) en Smedinge. De eerste vermelding dateert uit 1353 toen Hendrik van Ansen door de bisschop van Utrecht werd beleend met *den hoff toe Dwingeloe, die tienden toe Dwingeloe ende toe Lee-de aver die Vrijhuse ende die goederen toe Batingehuis, Endelinge ende Smedinge in dienst mans stadt*.³ Een jaar later kwamen de goederen door huwelijk aan de familie De Vos van Steenwijk. Zij ging de hof zelf bewonen.

In 1433 wordt de hof niet meer als zodanig vermeld en komt deze tevens niet meer als eerste voor in de reeks van beleende goederen te Dwingeloo. Deze verandering in de opsomming is ontstaan door het openbreken van het horigenstelsel rond 1425 door de familie De Vos van Steenwijk en de daarmee samenhangende nieuwe bestemmingen van de boerderijen.⁴ Batinge en Entinge lagen op goed verdedigbare hoogtes in het beekdal van de Dwingeler Stroom. De familie De Vos van Steenwijk ging deze boerenplaatsen versterken en bewonen. De hof werd een gewone pachtboerderij onder de naam Hovinge. Tot 1610 komt het erf onder deze naam voor in de archivalia.

Twee Hovinges

In 1436 besloten de broers Johan en Roelof de Vos van Steenwijk, de nalatenschap van hun moeder en de toekomstige erfenis van hun vader Hendrik (overleden in 1457) te scheiden. Johan ontving Batinge met toebehoren en Roelof kreeg Entinge. Bepaald werd verder dat Johan alle leengoederen op het juiste tijdstip zou aangeven aan de rechtmatige leenheer, de bisschop van Utrecht. Daarna zou hij

loo, Gemeente Westerveld.

²Het aantal waardelen, aandeel waarmee de boeren gerechtigd waren te weiden op de akkers, de gemeenschappelijke weidelanden en woeste gronden, ligt aan dit aantal ten grondslag. Het moment van vaststelling varieert per dorp. Dit zal echter zijn gebeurd in de 13e of 14e eeuw. In 1642 ging men ervan uit dat er 25 halve waardelen waren in Dwingeloo (Drents Archief, Oude Staten Archieven, inv.nr. 845).

³Gelders Archief, Archief Hackfort, inv. 399, [bijlage 2] nr. 365. Een Hendrik van Ansen is niet te plaatsen in de genealogie. Gezien de status van het document, een afschrift uit de 16de eeuw zal in de originele akte zeer waarschijnlijk Hedwich hebben gestaan. Zij huwt een jaar later met Johan de Vos van den Goer (later geheten De Vos van Steenwijk).

⁴26 juni 1419: belening Hendrick de Vos van Steenwijk, na de dood van zijn vader Coenraad met de hof te Dwingelo, de watermolen, Batinge-goed, Engeling-goed, Smedingegoed, de Hidding-tienden, de vrije tienden te Lhee en te Dwingeloo; 6 nov. 1433: herbelening van Hendrick de Vos van Steenwijk met Batinge met de watermolen, Endelinge, Hoving, Smedinge en de Hidding-tienden, in: Van Steenwijk 1976, pp. 233–234

Roelof met diens deel der leengoederen belenen met ‘ledige hand’. De eigenaar van Batinge werd zo de leenheer over het Entingergoed en bijbehorende bezittingen. Hovinge werd toen gesplitst in twee afzonderlijke erven: het aan Johan toebedeelde ‘*Hovinge-goed en erve naast de kerk te Dwingeloo waarop een meier zat*’ en het ‘*Hovinge-goed dat naast Endelinge lag*’ dat naar Roelof ging (afb. 2.2). Een restant van deze scheiding is anno 2010 nog in het landschap aanwezig: de perceelsgrens van de adressen Heuvelenweg 35 en 36/37.⁵

Om het bovenstaande te duiden is enige uitleg nodig van de middeleeuwse benamingen ‘goed’ en ‘erve’. ‘Goed’ wordt veelal gebruikt voor het aanduiden van een boerenplaats met bijbehorende landerijen, maar ook voor alleen bezittingen als vastgoed of leen- en pachtgoed. Een ‘erve’, of erf, heeft betrekking op een boerenwoning met schuren en bijgebouwen (Van Bath 1944). Om in de boedelscheidingakte de nadruk te leggen op de bebouwing van het deel van Hovinge dat aan Johan toekwam, is nadrukkelijk de term ‘erve’ vermeld. Hieruit kan worden opgemaakt dat op het Hovinge-goed naast de kerk de boerderij, de hof, stond. ‘Hovinge naast Entinge’ was bij de scheiding het onbebouwde deel van het erf, dat dienst deed als tuin of als huisakker c.q. -weide. Dit verklaart mogelijk het esdek dat tijdens het archeologisch onderzoek is aangetroffen boven de gevonden paalkuilen van de schuren en roedenbergen.⁶ Hieruit kan worden geconcludeerd dat na verloop van tijd de bebouwing is opgeschoven naar het oostelijke deel van het erf.

‘Hovinge naast Entinge’

Gezien de ligging van het onderzoeksgebied op het oude Hovinge-goed bij Entinge, wordt de bewoningsgeschiedenis van het Hovinge-erf en -goed naast de kerk hier buiten beschouwing gelaten. ‘Hovinge naast Entinge’ betreft na de splitsing van 1436/’57 het huidige terrein Batingheweg – Kerkpad – perceel Heuvelenweg 35 en de Heuvelenweg.

Een kleindochter van Roelof de Vos van Steenwijk, Rudolpha, brengt bij haar huwelijk in 1513 met Borchart van Westerholt naast het huis en hofstede Entinge ook het erf Hovinge te Dwingeloo in (Van Steenwijk 1976). Dit betreft het ‘Hovinge naast Entinge’. Gezien de aanduiding van ‘erf’ in de akte mag er van worden uitgegaan dat in de tweede helft van de 15e eeuw op dit deel van het oorspronkelijke Hovinge een boerderij is gebouwd. Documenten over deze Entinger-tak van de familie De Vos van Steenwijk en over het geslacht Van Westerholt zijn in Drenthe erg schaars. Een deel van het familiearchief is namelijk via vererving terecht gekomen bij de graaf van Merveldt op het slot Lembeck in Westfalen (Dtl.).⁷ Een ordelijk overzicht van de bewoners en eigenaren van ‘Hovinge naast Entinge’ kan daarom pas vanaf het begin van de 17e eeuw aan de hand van diverse belastingregisters uit de verzameling van het Drents Archief worden samengesteld.

⁵Tot aan het eind van de 19e eeuw was dit een zandpad aan de zijde van Heuvelenweg 36/37 naar de Bruges. Bij verkoop van een aangrenzende boerderij in de 16e eeuw wordt dit ‘De Steege naar de Bruges’ genoemd.

⁶Prof. H.T. Waterbolk geeft in een mailwisseling omtrent de vondsten te Dwingeloo aan, dat de paalkuilen niet tot een hoofdgebouw behoren.

⁷Ibidem: ten tijde van het publiceren van de voor deze bijdrage geraadpleegde bronnen was dit archief nog niet geïnventariseerd, en was daardoor niet toegankelijk voor onderzoekers.

Tot ongeveer 1680 is de familie Jonckers pachter. Hoe de eigendomsverhoudingen lagen is echter niet goed te reconstrueren. Dit komt mede doordat het bovenstaande archief en het archief van het huis Hackfort, waar de familie Van Westerholt vanaf midden 16e eeuw deels ging wonen, in het Gelders Archief te Arnhem nog niet zijn geraadpleegd. Een andere reden voor de onduidelijkheid over het eigendom was de onenigheid bij de verkoop in 1641 van de havezate Entinge en bijbehorende goederen aan Rutger van den Boetzelaer, eigenaar van Batinge. Na zes jaar was de verkoop nog niet afgehandeld, zodat niet duidelijk was wie zich de feitelijke bezitter van het landgoed kon noemen. Dit heeft mogelijk zijn weerslag gehad op de belastingregisters; staat in die periode bij elke pachter vermeld van wie een boerenplaats in Dwingeloo werd gehuurd, bij de vermeende pachter van de familie Van Westerholt Hans Jonckers is dit niet het geval. Daarnaast wordt de boerderij van Jonckers niet expliciet vermeld in de verkoopakte, al wordt wel apart het *'Papenhofkken [...] met desselfs plantage, soo bij Hans Jonckers gelegen'* in de akte genoteerd. De plantage zou een huisweide bij de boerderij kunnen zijn. De boerderij zelf zou geschaard kunnen worden onder de bouwhuizen zoals ook de rest van de bezittingen in de akte zonder verdere aanduiding van de ligging zijn beschreven. Dat de familie Jonckers een zakelijke verhouding had met de familie Westerholt blijkt uit een overzicht van eigenaren/gebruikers van hooilanden in het beekdal van de Dwingeler Stroom uit 1649. Hans Jonckers jr. is dan 'meier' van Van Westerholt. Gezien de datering zal het een relict zijn van het oude dienstverband. Toch is door andere documenten de eigendomsverhouding na te gaan.

Meiersfamilie Jonckers

In 1629 was er in Dwingeloo onenigheid ontstaan over het aandeel, het waardeel, op het gebruik van de gemeenschappelijke groenlanden en woeste gronden in de marke Dwingeloo-Westeinde. De edelen, eigenerfden (boeren met een eigen bedrijf) en markegenoten (eigenaren van boerderijen woonachtig buiten de marke) werden opgeroepen om op 6 en 7 oktober 1629 aan te geven, ondersteund met bewijsvoering op basis van zegels en brieven en/of getuigenverklaringen, op hoeveel waardeel zij aanspraak maakten.⁸ Verschillende aanspraken werden direct door de markegenoten erkend, andere aanspraken dienden eerst te worden ondergezocht, al dan niet via de Etstoel, het Drentse rechtscollege. Borchart van Westerholt pretendeert 5 1/8 waardeel te hebben. Tot de getuigen, die op 20 oktober 1627 een getuigenis hadden opgetekend, behoort ook de 80-jarige Hans Jonckers sr. Dat Hans geen eigen boerenbedrijf te Dwingeloo had, maar pachter was, blijkt uit feit dat hij tijdens de vergadering zelf niet als eigenaar optrad, terwijl we hem, en zijn nazaten, wel in de belastinglijsten zien terugkomen als bewoner van een boerenplaats met een vol waardeel aan de zuidkant van de Bruges.⁹

Er kan dus worden aangenomen dat het bedrijf behoorde bij de verkoop van Entinge in 1641/47. Extra bewijs hiervoor is de belening van Rutger van den Boetzelaer en zijn vrouw Battina van Loen in 1650 met *'het erve en goed Hoevinge in 't kerspel Dwingelo gelegen [...]'* in opdracht van Bernhardt, vrijheer van Westerholt,

⁸Drents Archief, Huisarchief Batinge, inv. nr. 55.

⁹Drents Archief, Oude Staten Archieven, inv.nr. 612 (1612), 841 (1630) 845 (1640, 1642, 1653).

heer van Leembeek, en zijn broers en zusters *met lediger hand*'.¹⁰ Het gebruik bij beleningen was dat na het aantreden van een nieuwe leenheer of leenman de leenverhouding opnieuw moest worden aangegaan. 'Met lediger hand' verwijst weer naar de splitsing van het oorspronkelijke Hovinge in 1436, waarbij Entinge en bijbehorende goederen in onderleen kwam van de eigenaar van Batinge. Het leenprotocol wijst er vervolgens nog op dat Rutger met dit goed al was beleend *onder de manschappen des Huises Batingen*, waarbij Rutger dus als leenheer optrad. In 1653 zien we Hans Jonckers jr. als meier van Van den Boetzelaer vermeld in het grondschattingregister. Het erf is dan geschat op f. 6932,00 en is daarmee tot één van de hoogst aangeslagen bedrijven van het kerspel Dwingeloo. Zowel de eigenaar als de pachter waren belastingplichtig: de eigenaar voor 2/3 deel en de pachter voor 1/3. De boerderij zelf is voor f. 268,00 getaxeerd, een bedrag dat we negentig jaar later op een belastinglijst terugzien.

De gehele nalatenschap van Rutger van den Boetzelaer kwam aan de neven Joost Rudolph van den Boetzelaer en Rutger van Loen. Ten overstaan van enkele ingezetenen van Dwingeloo werd op 16 januari 1671 bepaald dat Joost Rudolph Batinge en Van Loen de havezate Entinge kreeg toebedeeld. Het lot bepaalde vervolgens het eigendom over diverse boerderijen en landerijen. Toeval of niet, maar Joost Rudolph ontving het oude Hovinge naast de kerk.¹¹ Van Loen kreeg de boerderij met hof en tuin waarop Hans Jonckers pachter was, dus het oude 'Hovinge naast Entinge'. De erfenis was met grote schulden belast. Gaandeweg werden de goederen van de hand gedaan. Van Loen verkocht ten slotte in 1680 Entinge aan Nicolaas van Echten, zoon van Johan van Echten tot de Oldengaerde. Of Hovinge ook bij de koop was inbegrepen vertellen de archieven niet. Een verkoopakte is niet bewaard gebleven. Wel laat de lijst van 'Weerbare Mannen' uit 1689 zien dat Hovinge toen werd bewoond door een Jan Steenbarch. Over hem is weinig bekend. Mogelijk heeft hij de boerderij van Van Loen gekocht en is deze vervolgens aan het begin van de 18e eeuw door vererving overgaan naar Annigje Willems Steenbergen uit Zuidwolde. Zij kwam in 1726 met haar echtgenoot Frederik ten Heuvel naar Dwingeloo. Dat we met de bewoning van Hovinge te maken hebben blijkt uit twee documenten.

Familie Ten Heuvel op het 'Jonkeren Erve'

In 1742 werden alle boerderijen in Drenthe opgemeten om het oude grondschattingregister van 1653 te actualiseren. Boerderijen die sinds toen waren vergroot, verkleind of nieuw gebouwd kregen een vermelding in het 'Register van Nieuw gebouwde huizen sinds 1653', zodat de belastingen weer evenredig konden worden geheven. Blijkbaar is in die negentig jaar ook 'Hovinge naast Entinge' verbouwd, want het komt in het register voor als '*Frerik ten Heuvels tegenwoordige behuizinge wijd 24, 5 voet [en] tien gebind [lang] dus op f. 300,00. [Het] oude stont op f. 268,00.*' Dit oude bedrag verwijst naar de boerderij van Hans Jonckers in het genoemde grondschattingregister uit het midden van de 17e eeuw. Een andere inwoner van Dwingeloo komt niet in aanmerking, omdat Jonckers de enige was met

¹⁰Lijst van achterlenen: Historisch Centrum Overijssel, Leenrepertorium, Schultambt Dwingeloo, nr. 2092. (OE, fol. 272v).

¹¹Drents Archief, Huisarchief Batinge, inv.nr. 27. Op dit erf woonde op dat moment Hendrik Elevelt, waardoor de boerenplaats 'erve Elevelts' wordt genoemd.

een huis van deze waarde. De connectie met de familie Jonckers blijkt ook uit de belening in 1773 door de toenmalige eigenaar van Batinge, baron Van Heeckeren, van Albert Frederiks ten Heuvel met het 'Jonkeren Erve'.¹²

De boerenplaats van de familie Ten Heuvel, het oude 'Hovinge naast Entinge', ging in 1824 bij het overlijden van Geesje Wiechers-Ten Heuvel over naar haar kinderen. Een paar jaar later verdeelden zij het bezit, waardoor de boerderij aan de Heuvelenweg in handen kwam van Jan Jacobs Snijder. Hij verkocht de boerderij in twee delen. De respectievelijke eigenaren sloopten de boerderij in 1860 en het erf werd na verloop van tijd gesplitst tot de huidige percelen waarop diverse woningen en bedrijfsgebouwen kwamen te staan (Ten Hove & Wiechers 1996, pp. 181 – 221).

¹²Drents Archief, Archief Ten Heuvel Dwingeloo, inv. nr. 2.

Afbeelding 2.1. De vijf boerenerven te Dwingeloo in de 10e eeuw (gearceerd) op de Kadastrale Minuut van 1832. Onder is het hofterrein uit de 14e eeuw ingetekend. Het onderzoeksgebied bevindt zich bij de zwarte ster. Kaartbewerking: B. Schomaker.

Afbeelding 2.2. Het hofterrein na de verdeling in 1436 op de Kadastrale Minuut van 1832. Linksonder de huisplaats van de havezate Entinge. Het onderzoeksgebied bevindt zich bij de zwarte ster. Kaartbewerking: B. Schomaker.

3 Resultaten

M.J.M. de Wit

3.1 Bodemopbouw en geomorfologie

Volgens de geomorfologische kaart bevindt het onderzoeksgebied zich op de grens van een lage dekzandrug naar lager gelegen gebied (wieling, afb. 3.1). De bodem van het onderzoeksgebied bestaat van boven tot onder uit (afb. 3.2):

- Een laag opbracht wit zand (egaliseringslaag onder bestrating), ca. 8 cm
- Een verstoorde laag, opgebracht, ca. 20 cm
- Een donkergrijze laag, houtskoolspikkels, subrecente bouwvoor?, ca. 20 cm
- Een bruinrood esdek, ca. 25 cm
- Een C-horizont, natuurlijke bodem (dekzand/keileem)

3.2 Sporen en structuren

Op het onderzoeksterrein is een groot aantal sporen aangetroffen, bestaande uit (paal)kuilen en greppels (afb. 3.3). Uit de paalkuilen is een aantal structuren te reconstrueren. Deze structuren betreffen alle bijgebouwen en dateren uit de Late Middeleeuwen. Deze bijgebouwen moeten aan de rand van de laatmiddeleeuwse Hof van Dwingeloo hebben gestaan (afb. 3.4). Het woonhuis zelf zal zich meer naar het oosten hebben bevonden, op het centrale deel van het hofterrein zoals dat op afb. 2.1 is weergegeven.

3.2.1 Bijgebouwen

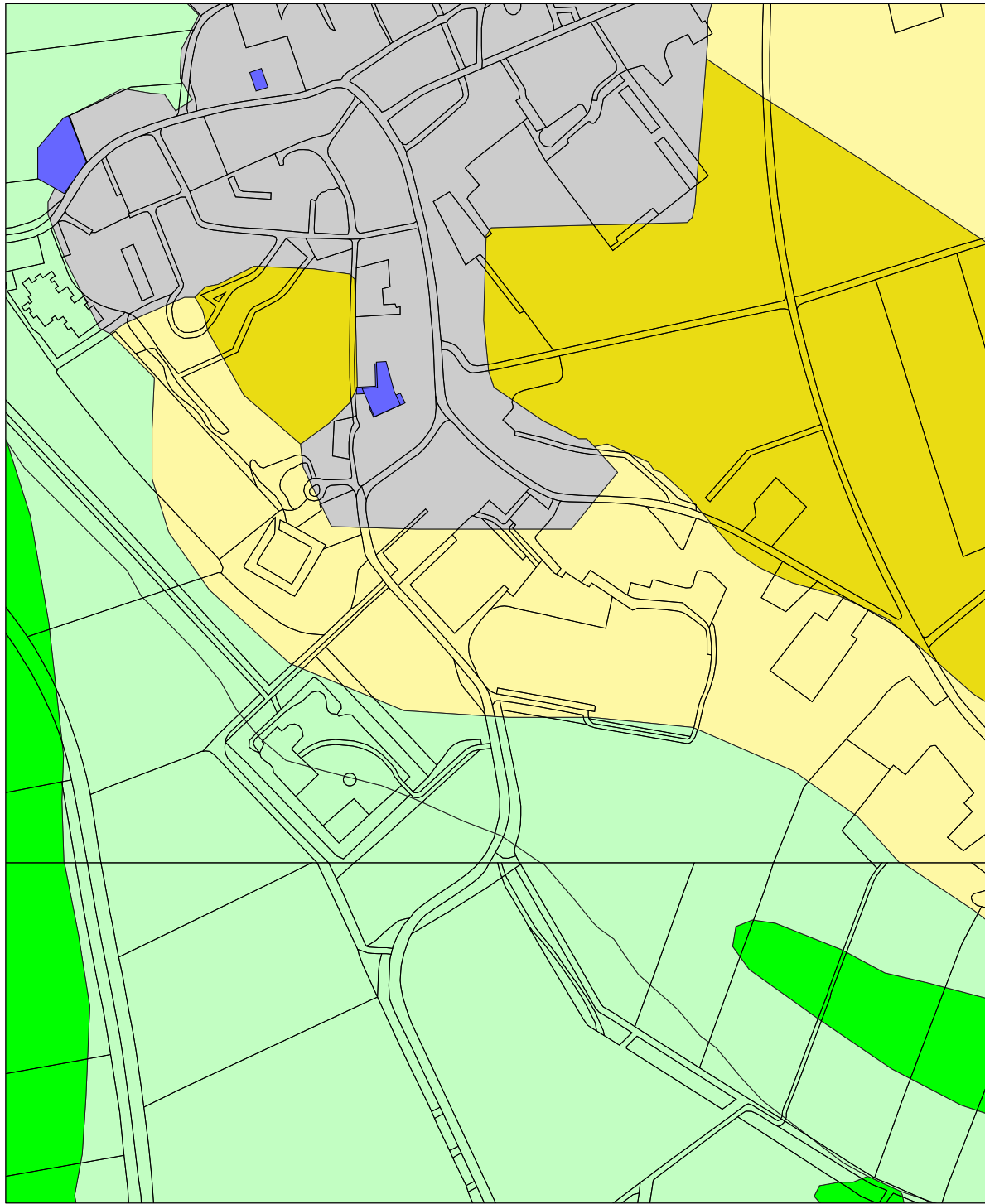
De bijgebouwen bestaan uit (delen van) vier grote schuren, zes roedenbergen en één niet nader te specificeren gebouwtje (afb. 3.10 en 3.11). De schuren en roedenbergen hadden een opslagfunctie; gewassen en zaaigoed werden hier bewaard.

Schuren

De meest noordelijke schuur die is opgegraven (schuur 1) heeft een breedte van 7 m en een minimale lengte van 18 m. De schuur is noordoost-zuidwest georiënteerd

16-11-2009

221061 / 539473

Legenda

ONDERZOEKSMELDINGEN

TOP10 ((c)TDN)

GEOMORFOLOGIE ((c)Alterra)

Wanden

Hoge heuvels en ruggen

Terpen

Hoge duinen

Plateaus

Terrassen

Plateau-achtige vormen

Waaervormige glooiingen

Niet-waaervormige glooiingen

Lage ruggen en heuvels

Welvingen

Vlakten

Laagten

Ondiepe dalen

Matig diepe dalen

Diepe dalen

Water

Bebouwing

Overig (Dijken etc)

0 100 m

N

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

219580 / 538263

Afbeelding 3.1. Geomorfologische kaart van de omgeving van het onderzoeksgebied.
Bron: Archis2, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

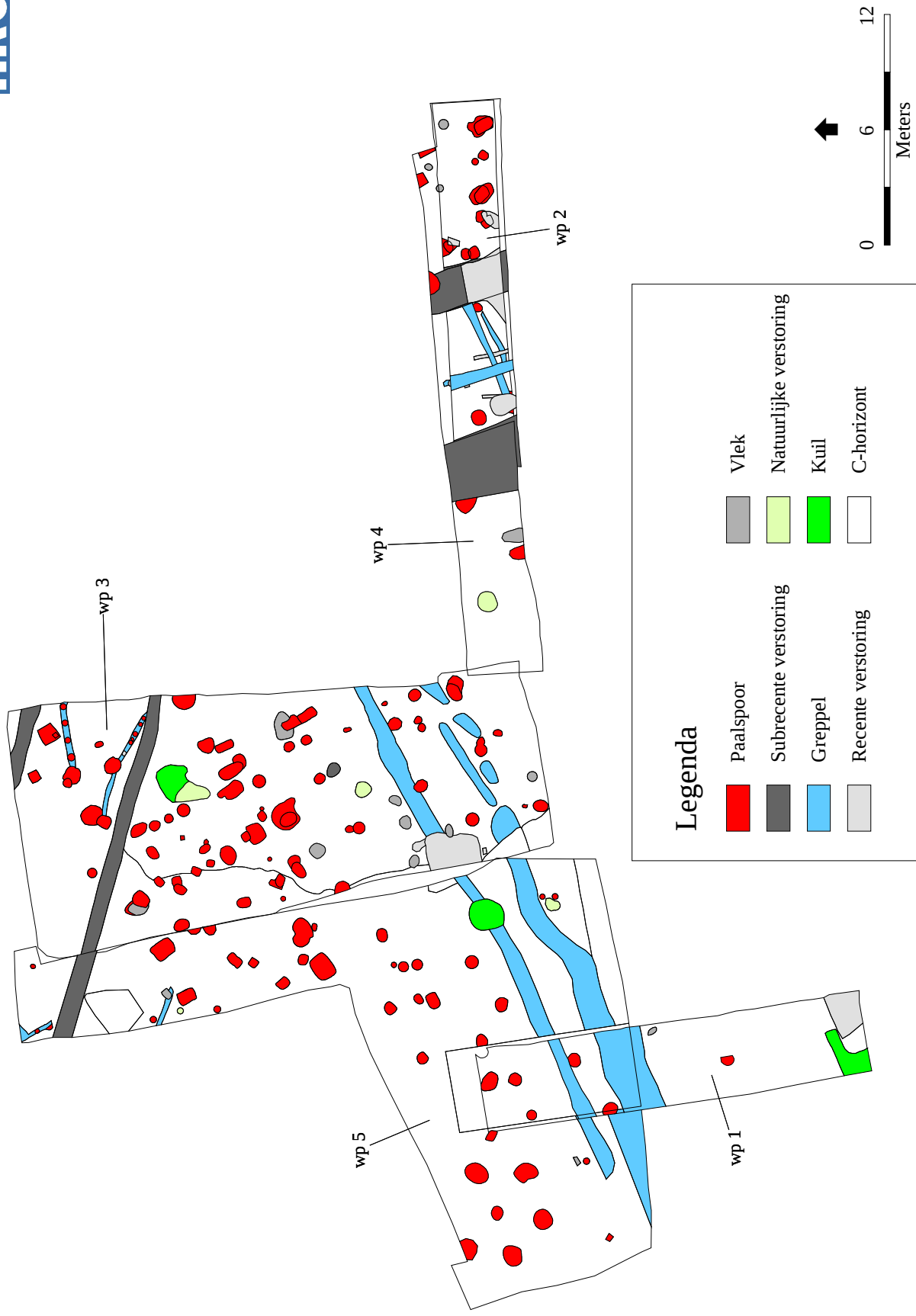
Afbeelding 3.2. Profielopname van werkput 3, oostprofiel. Foto: M.J.M. de Wit.

en is éénbeukig. Een duidelijke ingangspartij is niet aan te wijzen. Van de schuur zijn acht paren staanders teruggevonden, de onderlinge afstand tussen de staanders bedraagt steeds 2,5 m. De staanderpalen hebben een diameter van ca. 1 m, de resterende diepte van de palen zelf in het vlak was 40 – 50 cm, de ingraving van de palen bedroeg ca. 60 cm (afb. 3.5). Aan de oostkant van de schuur bevindt zich een kuil, die mogelijk als kelder kan worden beschouwd. Het is niet geheel zeker of de kuil bij deze schuur hoort of bij schuur 2 (zie hieronder), beide opties zijn mogelijk.

Schuur 2 wordt oversneden door schuur 1. De schuur heeft een bootvorm; de grootste breedte in het midden is 7 m en de kleinste aan de kopse kanten 5 m. De lengte bedraagt 20 m. Schuur 2 heeft min of meer dezelfde oriëntatie als schuur 1, is éénbeukig en bestaat uit negen staanderparen. De onderlinge afstand tussen de staanderparen bedraagt 2 – 3 m. De gemiddelde resterende diepte van de paalkuilen bedraagt 60 cm (afb. 3.6, boven).

De derde schuur oversnijdt schuren 1 en 2 en ligt haaks op deze; de oriëntatie is noordwest-zuidoost. Schuur 3 is tweebeukig en heeft een afmeting van 14×5,5 m. De gemiddelde resterende diepte van de paalkuilen bedraagt 35 cm (afb. 3.6, onder).

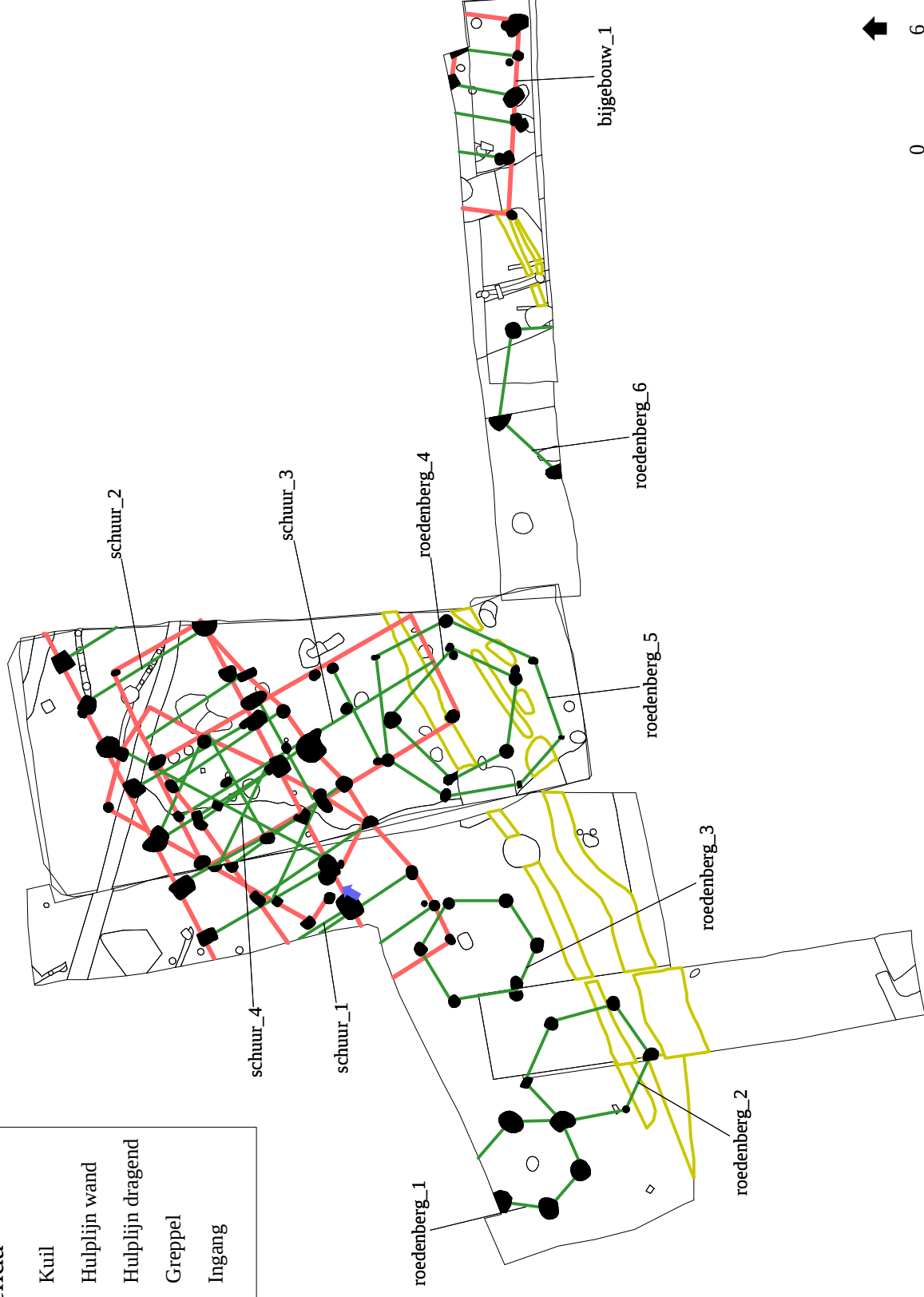
Schuur 4 ligt over schuren 1 en 2 heen en is noordoost-zuidwest georiënteerd. De schuur is tweebeukig en heeft een afmeting van 11×5,5 m. De gemiddelde resterende diepte van de paalkuilen bedraagt ca. 25 cm. Aan de zuidelijke kopse kant bevindt zich een ingangspartij.

Afbeelding 3.3. Overzicht van de aangetroffen sporen. Kaart: B. Schomaker.

Legenda

- Kuil
- Hulplijn wand
- Hulplijn dragend
- Greppel
- Ingang

Afbeelding 3.4. Alle structuren. Kaart: B. Schomaker.

Op basis van de oversnijdingen van de schuren kan worden gesteld dat schuur 2 de oudste datering heeft en schuur 4 de jongste. Schuur 1 volgt qua ouderdom op schuur 2 en schuur 3 komt na schuur 1 en vóór schuur 4. Ook qua typologie klopt deze constatering: de bootvormige schuur 2, die kan worden gerekend tot het type Gasselte, is ouder dan de rechthoekige schuren 1, 3 en 4, die behoren tot het type Pesse, dat volgt op type Gasselte.

Roedenbergen

Aan de zuidkant van het onderzoeksgebied zijn zes roedenbergen aangetroffen, zowel vijf-, zes- als zevenpalige (afb. 3.7 en 3.8). De gewassen die in roedenbergen werden opgeslagen (hooi, graan) lagen op de grond, al dan niet afgedekt met een dak tussen de palen van de roedenberg. Roedenbergen komen voor het eerst voor in de Vroege Middeleeuwen en zijn op de laatmiddeleeuwse erven een algemeen voorkomend verschijnsel, waar ze zich aan de randen van de erven bevonden (Waterbolk 2009, p. 129).

3.2.2 Omheiningen

Aan de zuidkant van het onderzoeksgebied is een aantal parallel aan elkaar lopende WZW-ONO georiënteerde omheiningsgreppels aangetroffen (afb. 3.12). Deze greppels kunnen als erfscheidingen worden beschouwd. Ze zijn tussen de 1 – 2 m breed en ca. 50 cm diep (afb. 3.9). De greppels vertegenwoordigen drie verschillende fasen, waarbij de erfgrens telkens een stukje opschoof.

3.2.3 Overig

Aan de uiterste oostkant van het onderzoeksgebied, aan de oostkant van werkput 4, ligt een deel van een klein gebouwtje waarvan de precieze functie niet bekend is. Het gebouwtje is éénbeukig en bestaat uit zes paren staanders, waarvan de meeste uit dubbele palen bestaan (afb. 3.10, onder). De oriëntatie van het gebouw is oost-west, de omvang is 9×3 m. Mogelijk betreft ook dit gebouw een opslaggebouwtje.

Tevens zijn in werkputten 3 en 4 vier slootjes of greppels aangetroffen, die zowel WNW-OZO als NNW-ZZO gelegen zijn. Deze greppels zijn afkomstig uit de laag boven het esdek en hebben een subrecente datering. Mogelijk kunnen ze te maken hebben met de indeling van het onderzoeksgebied aan het begin van de 19e eeuw.

Afbeelding 3.5. Doorsnedes van twee paalkuilen van schuur 1 (werkput 3, spoor 90 en werkput 5, spoor 29). Foto's: J.J. van Ams.

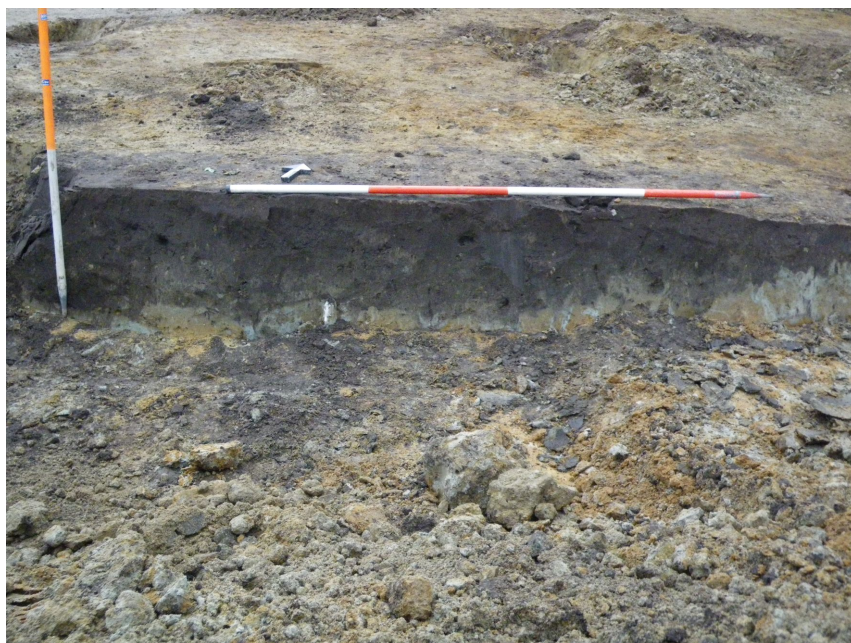
Afbeelding 3.6. Doorsnedes van twee paalkuilen van schuur 2 (werkput 3, spoor 31/32) en schuur 3 (werkput 3, spoor 7). Foto's: J.J. van Ams.

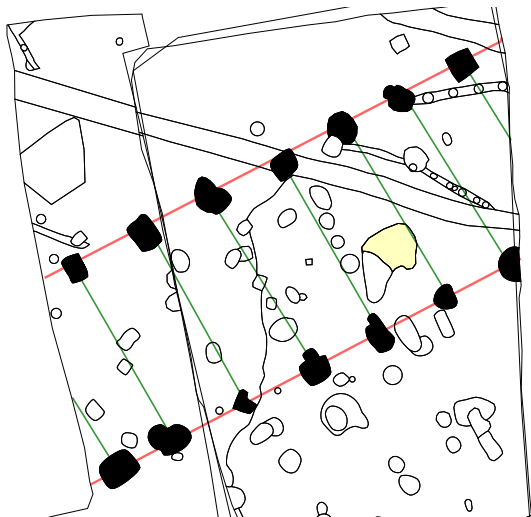
Afbeelding 3.7. Deel van het vlak van werkput 5 met boven de jalons roedenberg
1. Foto: J.J. van Ams.

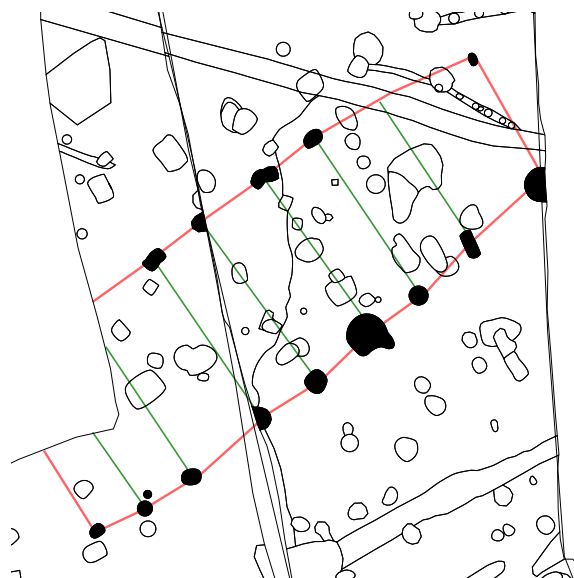
Afbeelding 3.8. Doorsnedes van twee paalkuilen van roedenberg 3 (werkput 5, spoor 25) en roedenberg 6 (werkput 4, spoor 23). Foto's: J.J. van Ams.

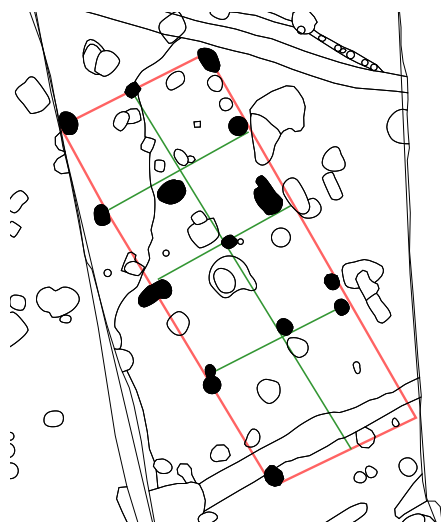
Afbeelding 3.9. Doorsnedes van twee omheinings- of erfgreppels (werkput 1, spoor 8
werkput 3, spoor 43). Foto's: M.J.M. de Wit & J.J. van Ams.

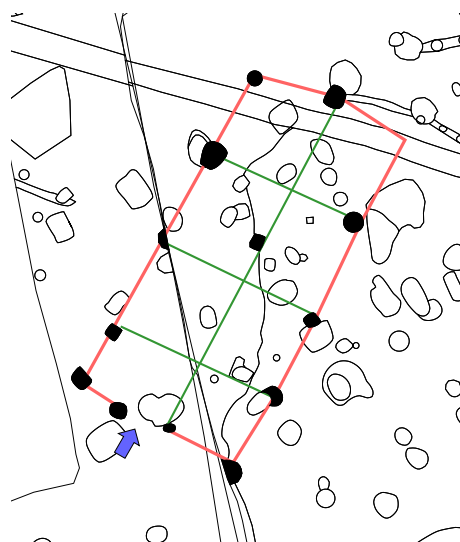
Schuur 1.

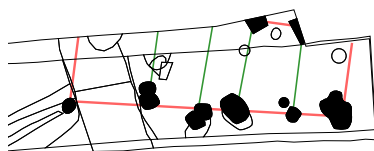
Schuur 2.

Schuur 3.

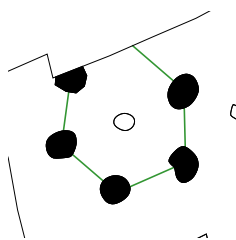

Schuur 4.

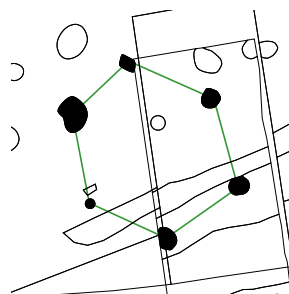

Mogelijk bijgebouw.

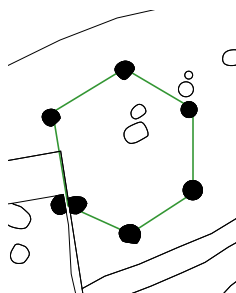
Afbeelding 3.10. Laatmiddeleeuwse schuren en mogelijk bijgebouw, schaal 1:250.
Tekeningen: M.J.M. de Wit.

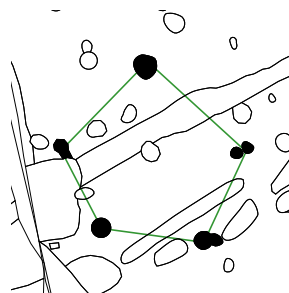
Roedenberg 1.

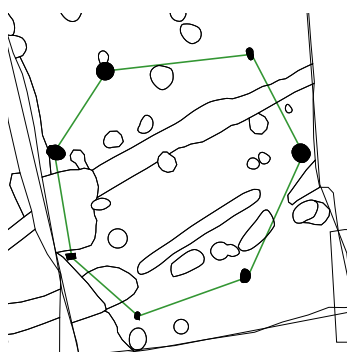
Roedenberg 2.

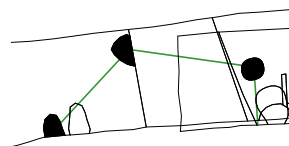
Roedenberg 3.

Roedenberg 4.

Roedenberg 5.

Roedenberg 6.

Afbeelding 3.12. Omheiningsgreppels. Kaart: M.J.M. de Wit.

4 Vondstmateriaal

Bij het onderzoek is een kleine hoeveelheid vondstmateriaal aangetroffen. Wegens het beperkte budget voor de uitwerking van het onderzoek is besloten de voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen meest relevante categorieën te analyseren, nl. aardewerk en bouwmateriaal, glas, metaal(slak) en steen.

4.1 Aardewerk en bouwmateriaal

J.J. Lenting

4.1.1 Aardewerk

Inleiding

In deze paragraaf wordt het gebruiks aardewerk behandeld dat bij het onderzoek is geborgen. Door de variatie in vorm en techniek en tegelijkertijd de eenvormigheid in het productieproces zijn keramiekvondsten in de archeologie een belangrijk middel om te komen tot datering van grondlagen en structuren. Het keramiek is zoveel mogelijk per vondstlaag en per spoor geborgen. Per vondstnummer is voor elke categorie aardewerk het aantal fragmenten geregistreerd. Daarnaast is per vondstnummer het minimum aantal individuen (m.a.i.) geregistreerd, waarbij fragmenten die bij één voorwerp horen als één individu zijn geteld. Dit is, waar mogelijk, gedaan op basis van het aantal randen, waarbij randen die niet aan elkaar passen, maar ogenschijnlijk toch van dezelfde pot afkomstig zijn, als één zijn geteld. De determinaties zijn in een determinatielijst (bijlage 2) genoteerd.

Resultaten

In totaal zijn 54 scherven geborgen met een gezamenlijk gewicht van 688,5 gram. De scherven zijn afkomstig van 45 verschillende voorwerpen. De scherven zijn te fragmentarisch om er een compleet voorwerp van te maken. Al het aardewerk is te dateren in de Late Middeleeuwen (1050–1400) en in de Nieuwe Tijd (1650–1950). Het gebruiks aardewerk dat tijdens het onderzoek is geborgen, kan vervolgens weer in verschillende baksels onderverdeeld worden. Voor de Late Middeleeuwen is dat het grijsbakkend kogelpotaardewerk (20 scherven), de wit tot geel-

bakkende Pingsdorfwaar (2 scherven) en het hard gebakken steengoed (3 scherven). Voor de Nieuwe Tijd (28 scherven) zijn dat het roodbakkende aardewerk, het witbakkende aardewerk, het steengoed, het porselein en het industrieel vervaardigd aardewerk. Slechts één scherfje wijkt qua datering af van de rest. Het is een inheems-Romeins gepolijste zwarte scherf die met granietgruis is vermagerd. Datering is ruim 1000 jaar ouder dan de rest, namelijk in de 1e of 2e eeuw n. Chr.

Gebruiksaardewerk uit de Late Middeleeuwen (1050–1400)

Een grote groep van de aangetroffen scherven, namelijk 21 stuks, wordt gevormd door het kogelpotaardewerk. Kogelpotaardewerk is de benaming voor het gewone handgevormde grijsbakkend aardewerk dat gedurende de Volle Middeleeuwen in ieder huishouden voor het koken gebruikt werd. De meest karakteristieke vorm, een bolle pot zonder pootjes, is naamgevend voor de aardewerksoort. De kogelpot ontwikkelde zich in de loop van de 9e eeuw uit meer eivormige voorlopers met een afgeplatte bodem. Het vroege kogelpotaardewerk is nog betrekkelijk dikwandig en heeft vrij simpele S-vormige randprofielen. In de loop van de Middeleeuwen werd het aardewerk steeds dunwandiger en het randprofiel steeds complexer, waarbij met name de ontwikkeling van een dekselgeul van belang is. Had de kogelpot aanvankelijk een soort monopoliepositie, vanaf de 12e–13e eeuw werden ook andere vormen zoals koekenpannetjes met holle steel in hetzelfde aardewerk uitgevoerd. In de steden is de vervaardiging van kogelpotaardewerk te vervolgen tot in de vroege 14e eeuw, op het platteland nog wel tot ver in de 15e eeuw. De concurrentie van andere aardewerksoorten, zowel lokaal vervaardigd als geïmporteerd, blijkt uit de imitatie van elementen en complete aardewerkvormen daarvan in kogelpotaardewerk. Zo zien we in de 14e eeuw zowel kogelpotten met standringen, pootjes, tuitjes en oppervlakteversiering verschijnen als ook schalen en vuurklokken.

Bijna alle scherven (19 scherven) zijn in werkput 3 geborgen en komen uit archeologische sporen. Tijdens het aanleggen van het vlak in werkputten 2 en 5 zijn ook twee kogelpotscherven aangetroffen, maar deze komen uit de bouwvoor en hebben voor het onderzoek geen waarde. Alle kogelpotscherven zijn wandscherven zonder een versiering of ander kenmerken. In de bouwvoor van werkput 3 zijn tevens twee wandscherven van Pingsdorfaardewerk gevonden (vondstnr. 19/1). Pingsdorfaardewerk is meestal gedraaid en wordt gemaakt vanaf de tiende eeuw. Het is merendeels afkomstig uit het plaatsje Pingsdorf in het Vorgebirge (Duitsland); het is echter ook vervaardigd in Zuid-Limburg (Schinveld en Brunssum). De kleur van het baksel varieert van wit tot donkergeel (matig hard gebakken) en van paars tot donkergrijs en olijfgroen (hard gesinterd gebakken). Het is vooral herkenbaar aan de matig fijne zandmagering en de decoratie (strepen, stippen en andere eenvoudige motieven) opgebracht met rode tot paarse ijzeroxidenverf. Het zijn vooral voorraadpotten met een tuit (tuitpotten), (drink-)bekers en enkele handgemaakte kogelpotten. Het aardewerk wordt tot ca. 1200 gemaakt. Daarna gaat het over in het zogeheten proto-steengoed. Van het proto-steengoed zijn drie scherven van kruiken aangetroffen, die allemaal uit de bouwvoor van resp. werkputten 3, 4 en 5 komen. Proto-steengoed is de benaming voor aardewerk dat door een hoge baktemperatuur (tussen 1200 en 1300°C) waterdicht wordt. Door deze eigenschap werden vooral kannen, kruiken en drinkgerei van steengoed gemaakt. Deze vorm van aar-

dewerk was ongeschikt voor kookgerei. Doordat het steengoed over een grotere afstand moest worden aangevoerd en vaak zorgvuldig afgewerkt en versierd was, behoort het tot de wat duurere keramiek. De drie scherven zijn afkomstig van kruiken die in het pottersbakkerscentra Rijnland zijn vervaardigd en dateren uit de periode 1350–1450.

Gebruiksaardewerk uit de Nieuwe Tijd (1650–1950)

Er zijn 28 scherven van nieuwtijds aardewerk tijdens het onderzoek geborgen. Ze zijn van verschillende baksels: roodbakkend aardewerk, witbakkend aardewerk, steengoed, porselein en industrieel vervaardigd aardewerk. Omdat ze uit de bouwvoor, verstoringen of uit vrij recente sporen komen, zijn ze voor het onderzoek niet relevant. In de determinatielijst zijn de scherven wel behandeld.

Conclusie

Voor het onderzoek zijn met name de scherven uit de Late Middeleeuwen die uit relevante sporen zijn geborgen van belang. In totaal zijn er zeventien kogelpotscherven uit tien paalgaten en één uit een kuil geborgen. Uit de vele aangetroffen sporen zijn structuren van tenminste vier schuren gedefinieerd (zie hoofdstuk 3). Van schuur 1 komt uit vijf paalgaten kogelpotaardewerk; van schuur 2 uit twee paalgaten en van schuur 3 ook uit twee paalgaten. Het aangetroffen kogelpotaardewerk bevestigt de determinatie dat om gebouwen gaat, die in de Late Middeleeuwen zijn te dateren.

4.1.2 Bouwmateriaal

Inleiding

Hoewel de Romeinen hier te lande – beneden de grote rivieren – veelvuldig gebruik hebben gemaakt van gebakken stenen en dakpannen, is deze vaardigheid nooit door noordelijke ambachtslieden overgenomen. Pas rond 1200, toen kloosterorden zich in deze streken vestigden, introduceerden zij de veldoven met de mogelijkheid om stenen en dakpannen te bakken. Aanvankelijk werden grote formaten bakstenen, de zogenoemde kloostermoppen, gemaakt. Deze hadden een formaat van ca. $32 \times 15 \times 9$ cm en sloten qua formaat aan bij dat van de tufstenen, één van de bouwmaterialen voor de Romaanse kerken. Tufsteen kwam uit de Eifel (Duitsland) en was daardoor kostbaar. Omdat hier klei en turf als brandstof in overvloed aanwezig waren, bleken deze kloostermoppen een goede vervanging voor de tufstenen. Na ca. 1200 paste men geen tufsteen meer toe bij kerkbouw. Het bijzondere van klei is, dat het door het bakken bij verschillende temperaturen allerlei kleuren aanneemt (men kon de temperatuur in de oven niet exact regelen zoals in de huidige gasgestookte ovens). Bovendien werden de kleuren nog beïnvloed door de chemische samenstelling van de klei.

Resultaten

Tijdens het onderzoek zijn vijf fragmenten van rode baksteen aangetroffen. De fragmenten zijn te fragmentarisch om er een steenformaat uit te herleiden. Ook zijn er vier kleine fragmenten van geglazuurde en ongeglazuurde dakpannen geborgen. Verder zijn er vier fragmenten van tegels gevonden van roodbakkend klei met loodglazuur tot een uit cement gepersde tegel. De fragmenten van bouwmetaal dateren uit de Nieuwe Tijd BC (1650–1950) en zijn in de bouwvoor of recente sporen aangetroffen (tabel 4.1).

Conclusie

Het aangetroffen bouwmetaal voegt niets toe aan de laatmiddeleeuwse bewoning op het onderzoeksgebied. Het betreft materiaal uit de Nieuwe Tijd dat in de bouwvoor of uit recente sporen is aangetroffen.

4.2 Glas, metaal en slak

M. Daleman

4.2.1 Glas

Tijdens de aanleg van het eerste vlak in werkput 3 zijn twee glasfragmenten aangetroffen (vnr. 19). Het betreft een bruin-kleurig mondstuk van een fles uit vermoedelijk de 18e of 19e eeuw en een niet nader te dateren groen glasfragment.

4.2.2 Metaal

Bij het onderzoek zijn 45 metalen voorwerpen of fragmenten daarvan gevonden. Slechts vijf objecten zijn onderzocht en geconserveerd (tabel 4.2). De overige metalen bleken te gefragmenteerd, te gecorrodeerd en/of niet relevant voor het onderzoek en zijn derhalve buiten beschouwing gelaten. Deze voorwerpen zullen dan ook niet geconserveerd en gedeponneerd worden. De metaalvondsten betreffen een op de stort gevonden nieuwetijdse D-vormige gesp van koperlegering (vnr. 81/2) en een loden musketkogel uit de Nieuwe Tijd (vnr. 81/1). Een fraai gevormde lood-tinnen handgreep van een ketel (vnr. 40) is aangetroffen tijdens de aanleg van het eerste vlak in werkput 3 (afb. 4.1). Dergelijke handgrepen staan vermeld in Westers (2008). De greep heeft de vorm van een vis en heeft op vier plaatsen een lijnversiering. Aan de bovenzijde van de greep bevindt zich aan weerskanten een versiering; een rondje met daarin een kruis. De handgreep dateert vermoedelijk in de vroege Nieuwe Tijd. Twee objecten van koper zijn wellicht riembeslagstukjes

vondstnr.	volgnr	werkput	vlak	vak	spoor	vulling	aard spoor	baksel	beschrijving	aantal	completeheid	datering
3	1	1	1	0	8	1	greppel	roodbakkend	baksteen	1	fragment	NTB, 1700-1850
18	1	3	0a	1	0	0	laag	roodbakkend	baksteen	1	fragment	NTC, 1850-1950
18	2	3	0a	1	0	0	laag	roodbakkend	dakpan	1	fragment	NTC, 1850-1950
18	3	3	0a	1	0	0	laag	witbakkend	tegels	2	fragment	NTC, 1850-1950
19	1	3	0a	2	0	0	laag	roodbakkend	dakpan	1	fragment	NTC, 1850-1950
19	2	3	0a	2	0	0	laag	roodbakkend	tegels	1	fragment	NTC, 1850-1950
41	1	3	1	0	31	1	paalvat	roodbakkend	baksteen	1	fragment	NTB, 1700-1850
42	1	3	1	0	35	1	paalvat	roodbakkend	dakpan	1	fragment	NTC, 1850-1950
61	1	3	1	0	57	1	paalvat	roodbakkend	dakpan	1	fragment	NTBC, 1650-1850
64	1	3	1	0	43	1	greppel	roodbakkend	baksteen	1	fragment	NTB, 1650-1850
70	1	3	1	0	77	1	paalvat	roodbakkend	baksteen	1	fragment	NTB, 1650-1850
78	1	5	0a	16	0	0	laag	roodbakkend	tegels	1	fragment	NTC, 1850-1950

Tabel 4.1. Overzicht van het aangetroffen bouw materiaal.

vondstnr.	volgnr.	werkput	vlak	vak	spoor	context	metaal	beschrijving	aantal	datering object
40	–	3	0a	4	0	aanleg vlak	loodtin	handgreep kan	1	Nieuwe Tijd A
52	1	4	0a	1	0	aanleg vlak	koperlegering	riembeslag	1	Nieuwe Tijd
68	1	3	0a	8	0	aanleg vlak	koperlegering	riembeslag	1	Nieuwe Tijd
81	1	5	1	0	0	stort	lood	musketkogel	1	Nieuwe Tijd
81	2	5	1	0	0	stort	koperlegering	gesp	1	Nieuwe Tijd

Tabel 4.2. Overzicht van het onderzochte metaal.

uit de Nieuwe Tijd (vnrs. 52 en 68). Beide voorwerpen zijn geborgen tijdens het aanleggen van het eerste vlak in respectievelijk werkput 4 en werkput 3.

4.2.3 Slak

Vermoedelijk is al het aangetroffen slakmateriaal afkomstig van ijzerbewerking ter plaatse. Op basis van de context kan het materiaal gedateerd worden in de Late Middeleeuwen. Vnr. 44 betreft een vrij complete smeedslak, welke is gevonden in een paalgat behorende bij roedenberg 4 (werkput 3, spoor 48). Smeedslakken ontstaan tijdens de laatste fase van het productieproces, namelijk het smeden van geraffineerd metaal tot voorwerpen. Vermoedelijk is vnr. 37 tevens een fragment van een smeedslak. Deze is geborgen uit een paalgat die behoort tot schuur 4 (werkput 3, spoor 29). De overige slakken zijn door hun fragmentatie lastig te duiden, maar zijn waarschijnlijk tevens de residuen van ijzerbewerking. Zij zijn gevonden in paalgaten in werkput 3 (respectievelijk sporen 16 en 86) die behoren tot schuur 1 (vnrs. 35 en 71). Slakmateriaal is ook gevonden in een paalgat behorende bij schuur 3 (vnr. 23; werkput 3, spoor 7), een paalgat behorende tot bijgebouw 1 (vnr. 59; werkput 4, spoor 13) en in een greppel die onderdeel is van omheining 1 (vnr. 64; werkput 3, spoor 43).

Afbeelding 4.1. Lood-tinnen handgreep van een ketel of kan (vnr. 40). Foto: L. de Jong.

4.3 Steen

J.R. Veldhuis

Bij het onderzoek zijn in totaal 57 stenen met een gezamenlijk gewicht van 16.317,8 gram verzameld. Het gaat bijna uitsluitend om lokaal voorkomende steensoorten (Van der Lijn & Boekschoten 1973) waarbij het merendeel van de stenen (N=49) geen sporen van bewerking of gebruik vertonen. Het overige deel kent wel sporen van bewerking of gebruik. De meeste ervan hebben een laatmiddeleeuwse datering en zijn aangetroffen in de paalgaten van schuren en roedenbergen (tabel 4.3). Twee kwartsitische zandstenen (vnr. 23/4 en 36/3) vertonen sporen van verbranding. Hoewel het intentioneel verhitten van natuursteen om meerdere redenen kan zijn gedaan, lijkt geen van deze hier van toepassing. Twee stenen van Scandinavische herkomst (een graniet, vnr 7/3 en een gneis, vnr. 22/1) lijken deels beklopt te zijn waardoor steengruis is verkregen. Dit zou mogelijk gerelateerd kunnen worden aan het voorkomen van steengruismagering in enkele van de aardewerkfragmenten.¹

Onder het materiaal zijn verder enkele stenen werktuigen aangetroffen. Vondstnummer 44 betreft een grote kwartsitische zandsteen die, hoewel deze niet is verbrand, aan één zijde roetsporen heeft die wijzen op de nabijheid van vuur. Mogelijk betreft het een haardsteen. Verder bevond zich onder het steen een klopsteen van graniet (vnr. 51/2). Deze kan voor diverse timmerdoeleinden zijn gebruikt. Een derde stenen werktuig betreft een kwartsitische zandsteen die beperkt als slijpsteen

¹Bij het aardewerk wordt gesproken over magering van kwarts en graniet. Kwarts is een belangrijk bestandsdeel van graniet, terwijl gneis alleen op macroniveau van graniet kan worden onderscheiden. Het in het aardewerk aangetroffen kwarts en graniet kan dus afkomstig zijn van deze beklopte graniet en gneis.

Afbeelding 4.2. Een maalsteenfragment met groeven in het maaloppervlak en lichte sporen van polijsting (vnr. 68/1). Foto: L. de Jong.

is gebruikt (vnr. 22/2). In de steen wordt aan één zijde een lichte groef aangetroffen waardoor metalen voorwerpen werden gehaald om deze te slijpen. Eén van de uiteinden van de steen vertoont lichte slijtagesporen die duidelijk maken dat de steen niet alleen als slijpsteen werd gebruikt.

Het laatste artefact betreft een fragment van een maalsteen van tefriet (vnr. 68/1). Het stuk is te gefragmenteerd om het nader te kunnen determineren. Aan de ene zijde zijn enkele groeven aangetroffen (afb. 4.2).² Dergelijke groeven zijn bekend van andere middeleeuwse maalstenen en bevonden zich in het maalvlak van zowel de looper als de ligger (Harsema 1979). Dit maakt het mogelijk de maalsteen te dateren in de Middeleeuwen, tot ca. de 13e eeuw waarna handmolens van tefriet door specialisatie geleidelijk verdwenen. Behalve deze groeven zijn op het maalsteenfragment sporen aangetroffen die wijzen op een mogelijk secundair gebruik als wrijf- of polijststeen.

²De tegenoverliggende zijde is sterk gepolijst geraakt doordat de steen is geraakt door de graafmachine bij de aanleg van het archeologische vlak.

vnr	werkput	vlak	spoor	vak	aard spoor	soort, functie steen	opmerking
7/3	1	1	6	–	paalgat	graniet, beklopt	roedenberg 2
22/1	3	1	22	–	paalgat	gneis, beklopt	schuur 4
22/2	3	1	22	–	paalgat	kwartsitische zandsteen, slijpsteen	schuur 4
23/4	3	1	7	–	paalgat	kwartsitische zandsteen, verbrand	schuur 3
36/3	3	1	3	–	greppel	kwartsitische zandsteen, verbrand	subrecent. 19e-eeuws?
44	3	1	48	–	paalgat	kwartsitische zandsteen, haardsteen	roedenberg 4
51/2	3	1	46	–	paalgat	graniet, klopsteen	roedenberg 5
68/1	3	0a	0	8	aanleg vlak	tefriet, maalsteen	

Tabel 4.3. Contexten van de bewerkte/gebruikte stenen.

5 Conclusie

M.J.M. de Wit

Op basis van de resultaten van het onderzoek kunnen de onderzoeksvragen uit het PvE (zie paragraaf 1.4) als volgt worden beantwoord:

1 *In welke mate is het gebied verstoord?*

Het onderzoeksterrein kent weinig verstoring, alleen aan de noord- en zuidoostkant van het terrein zijn de archeologische sporen verstoord door recente ingravingen t.b.v. kabels/leidingen (noordkant) en door twee greppels (zuidoostkant). Daarnaast komt een aantal recent ingegraven kuilen op het terrein voor.

2 *Wat is de geologische/bodemkundige opbouw?*

Het onderzoeksgebied ligt volgens de geomorfologische kaart op de welving van een lage dekzandrug naar lager gelegen gebied. De bodem bestaat uit een dunne laag dekzand op keileem met daarboven een ca. 25 cm dik restant van een esdek. Op het esdek ligt achtereenvolgens een subrecente bouwvoor, een opgebracht pakket en de egalisatielaag t.b.v. van bestrating die tot voor kort op het onderzoeksterrein aanwezig was.

3 *Wat is de aard, omvang, kwaliteit en verloop van de archeologische sporen en sporenclusters?*

Op het onderzoeksterrein is een groot aantal sporen aangetroffen, bestaande uit (paal)kuilen en greppels. Uit de paalkuilen is een aantal gebouwen te reconstrueren, namelijk vier schuren, zes roedenbergen en één mogelijk bijgebouw. Alle structuren kunnen beschouwd worden als gebouwen die werden gebruikt voor met name opslag van goederen en gewassen. Daarnaast zijn greppels aangetroffen die kunnen worden gerelateerd aan perceelsindeling. De kwaliteit van de sporen is goed, de meeste sporen hebben nog een aanzienlijke diepte t.o.v. van het archeologisch vlak en zijn bovendien bijzonder goed te herkennen in het vlak. Uit de verdeling van de sporen en structuren binnen het onderzoeksgebied is duidelijk dat slechts een klein deel is onderzocht: de sporen en structuren maken deel uit van een groter geheel dat zich tot (ver) buiten het nu onderzochte gebied uitstrekt. De locatie van het woonhuis van de Hof zal zich verder naar het oosten toe hebben bevonden.

4 *Uit welke periode(n) dateren de sporen?*

De sporen en gebouwen maken deel uit van de laatmiddeleeuwse Hof te Dwingeloo, het centrum van een groot landbouwbedrijf dat uit historische

bronnen bekend is. De eerste schriftelijke melding van de Hof dateert uit 1353, maar de Hof zal reeds eerder bestaan hebben. Het aangetroffen laat-middeleeuwse aardewerk dateert uit de periode 1050 – 1400.

5 *Uit welke periode(n) dateert het esdek?*

Uit de historische bronnen blijkt dat de Hof in 1436 in twee delen werd gescheiden: het ‘Hovinge-goed en erve naast de kerk te Dwingeloo waarop een meier zat’ (noordelijk deel) en het ‘Hovinge-goed dat naast Endelinge lag’ (zuidelijk deel). Van het zuidelijk deel, waar zich het huidige onderzoeks-terrein bevindt, is bekend dat het na de scheiding onbebouwd was en dienst deed als tuin of als huisakker c.q. -weide voor het noordelijk deel, waar zich de boerderij bevond. Het esdek kan derhalve zijn ontstaan na 1436.

6 *Wat is de datering van de archeologische vondsten en tot welke vondsttypen of vondstcategorieën behoren zij?*

Het archeologisch vondstmateriaal bestaat uit aardewerk, bouw materiaal, glas, metaal, slak en natuursteen. Het aardewerk dateert uit twee perioden: Late Middeleeuwen (1050 – 1400) en Nieuwe Tijd B/C (1650 – 1950). Hoewel het slak en natuursteen niet specifiek te dateren zijn, valt uit de aangetroffen contexten op te maken dat deze in de Late Middeleeuwen moeten worden geplaatst. Een stuk aangetroffen tefriet, afkomstig van een maalsteen, kan wel specifiek in de Late Middeleeuwen worden geplaatst, aangezien dit soort maalstenen tot in de 13e eeuw in gebruik waren. Bovendien kent het stuk een aantal groeven in het maaltvlak van zowel de looper als de ligger die bekend zijn van andere middeleeuwse maalstenen (Harsema 1979). Het bouw materiaal, glas en metaal dateert uit de Nieuwe Tijd.

7 *Is er een relatie te leggen tussen de archeologische vondsten en sporen?*

De archeologische vondsten zijn deels uit sporen en deels bij de aanleg van het vlak in de werkputten aangetroffen.

8 *Wat is de relatie van vondsten en sporen met de eerder aangetroffen vondsten en sporen in de omgeving?*

De archeologische resten die op het onderzoeksgebied zijn aangetroffen zijn direct te relateren aan de AMK-terreinen 14463 (historische kern van Dwingeloo), 14407 (havezate Batinghe) en 9057 (Entinge). Het onderzoeksgebied bevindt zich in de historische dorpskern van Dwingeloo. Verder is bekend dat tot de laatmiddeleeuwse Hof te Dwingeloo verspreid liggende kleinere boerderijen behoorden waarop horigen woonden, waaronder Batinge en Endelinge (Entinge). Batinge en Entinge lagen op goed verdedigbare hoogtes in het beekdal van de Dwingeler Stroom en werden door familie De Vos van Steenwijk versterkt en bewoond. In 1436 besloten Johan en Roelof De Vos van Steenwijk de nalatenschap van hun moeder en de toekomstige erfenis van hun vader Hendrik te scheiden. De Hof, toen ‘Hovinge’ genoemd, werd hierbij eveneens in twee delen opgesplitst (zie vraag 5). Johan kreeg bij deze splitsing het ‘Hovinge-goed en erve naast de kerk te Dwingeloo waarop een meier zat’ en Batinghe, terwijl Roelof ‘Hovinge-goed dat naast Endelinge lag’ en Entinge ontving.

9 *Is er sprake van verschillende bewoningsfasen?*

De aangetroffen sporen en structuren vertegenwoordigen verschillende perioden van gebruik, die elkaar in relatief korte tijd moeten zijn opgevolgd. Op

basis van de oversnijdingen van de gebouwen zijn er minstens vier verschillende fasen te onderscheiden.

- 10 *Wat is de relatie tussen de aangetroffen sporen/structuren en het omringende landschap?*

De Hof te Dwingeloo bevond zich op de rand van een lage dekzandrug (zie afb. 3.1). Ten noorden en westen van de Hof gaat deze dekzandrug over in lager gelegen welvingen, vlakten en ondiepe dalen. De Hof lag dus hoog en droog en had in de nabijgelegen lagere gebieden geschikte gronden binnen handbereik voor bijvoorbeeld veeteelt. Akkergronden zullen zich niet in de lagere delen van het gebied, maar op hoger gelegen gronden hebben bevonden.

- 11 *Welke vindplaatstypen zijn er aangetroffen?*

Zie het antwoord op vraag 4, het betreft een laatmiddeleeuws nederzettingsterrein.

- 12 *Zijn de aangetroffen vindplaatsen behoudenswaardig?*

Deze vraag is voor het onderzoeksgebied zelf niet meer aan de orde, aangezien het terrein is onderzocht middels een archeologische begeleiding protocol 'opgraven' en volledig is gedocumenteerd. Voor de directe omgeving van het onderzoeksgebied echter, waar nog talloze restanten van de Hof te Dwingeloo te verwachten zijn, geldt dat dit gebied een zeer hoge archeologische waarde heeft en behoudenswaardig is.

6 Samenvatting

M.J.M. de Wit

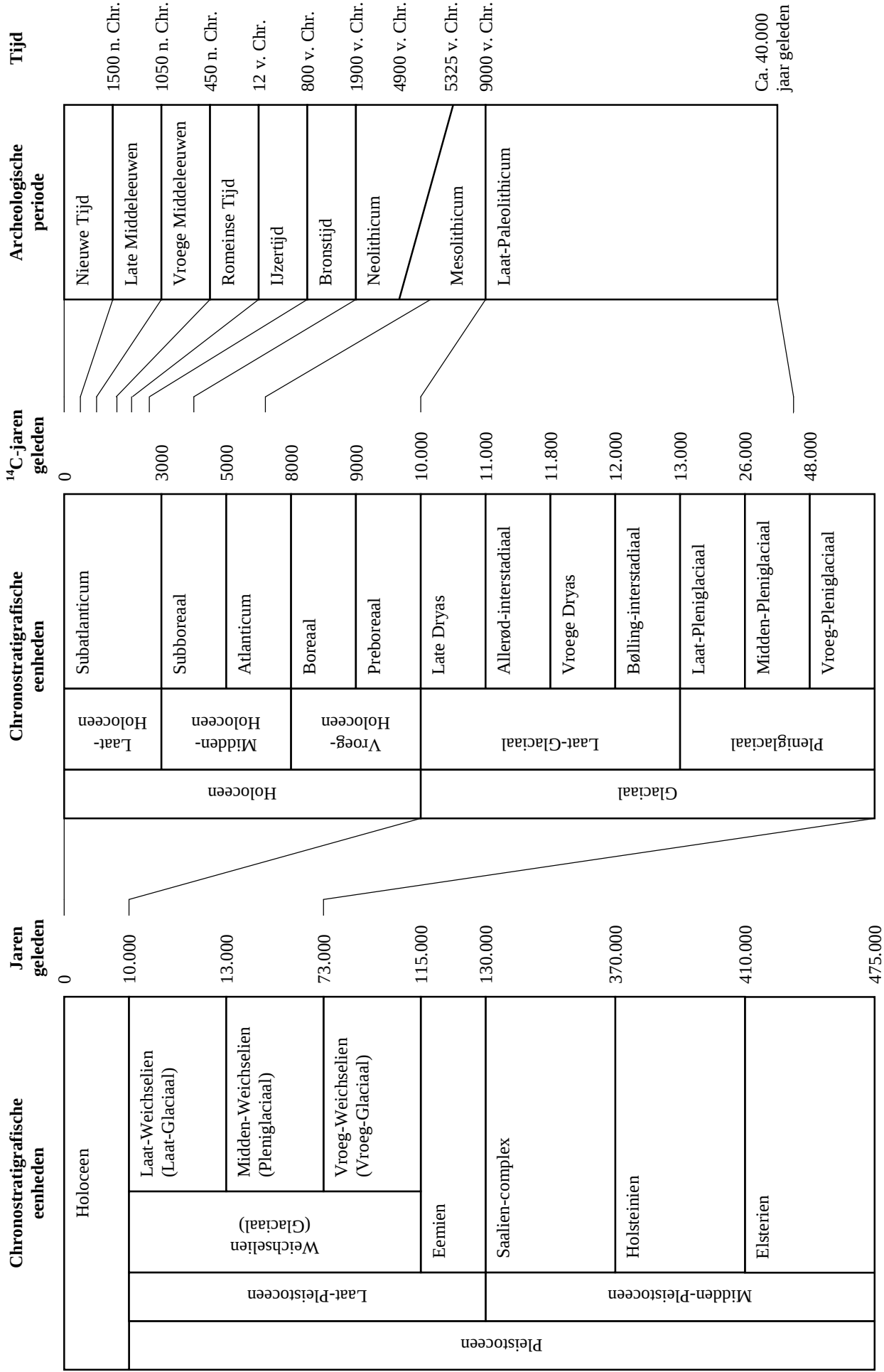
Naar aanleiding van het voornemen van supermarkt Aldi te Dwingeloo om het bedrijfspannend uit te breiden en een aangrenzend perceel te betrekken bij de huidige parkeerplaats, werd door ARC bv zowel een proefsleuvenonderzoek als een archeologische begeleiding onder protocol ‘opgraven’ op het plangebied uitgevoerd. Het plangebied bevindt zich binnen historische kern van Dwingeloo, dat een monument is van hoge archeologische waarde (AMK-terrein 14463), en heeft een hoge archeologische trefkans.

Op het onderzoeksterrein is een groot aantal sporen aangetroffen, bestaande uit (paal)kuilen en greppels. Uit de paalkuilen is een aantal structuren te reconstrueren, namelijk vier schuren, zes roedenbergen en één overig bijgebouw. Deze structuren dateren uit de Late Middeleeuwen en betreffen alle bijgebouwen die aan de rand van de laatmiddeleeuwse Hof van Dwingeloo moeten hebben gestaan. Deze Hof bedroeg het centrum van een groot landbouwbedrijf dat uit historische bronnen bekend is. De eerste schriftelijke melding van de Hof dateert uit 1353, toen het in handen was van de familie De Vos van Steenwijk. De Hof zal reeds eerder bestaan hebben, zoals uit de nu aangetroffen sporen blijkt. De schuren en roedenbergen hadden een opslagfunctie.

Uit de historische bronnen blijkt verder dat de Hof in 1436 in twee delen werd gescheiden: het ‘Hovinge-goed en erve naast de kerk te Dwingeloo waarop een meier zat’ (het noordelijke deel) en het ‘Hovinge-goed dat naast Endelinge lag’ (het zuidelijke deel). Van het zuidelijk deel, waar zich het huidige onderzoeksterrein bevindt, is bekend dat het na de scheiding onbebouwd was en dienst deed als tuin of als huisakker c.q. -weide voor het noordelijke deel, waar zich de boerderij bevond. Het boven het archeologische sporenveld aangetroffen esdek zal derhalve na 1436 zijn ontstaan.

Literatuur

- Bath, B.H. Slicher van, 1944. *Mensch en land in de Middeleeuwen, deel II Mensch en gemeenschap*. Assen.
- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). 4e, geheel herziene druk.
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Buitenhuis, H., 2009. *Een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek door middel van boringen aan de Heuvelenweg 35H te Dwingeloo, gemeente Westerveld (D)*. Groningen (ARC-Rapporten 2009-16).
- Harsema, O.H., 1979. *Maalstenen en handmolens in Drenthe van het neolithicum tot ca. 1300 A.D.* Assen (Museumfonds Publicatie 5).
- Heringa, J. et al. (red.), 1985. *Geschiedenis van Drenthe*. Meppel.
- Hove, J. ten & J. Wiechers, 1996. *Genealogie Wi(e)chers en Wi(j)cherson. Een Overijssels-Drents geslacht*. Uitgegeven in eigen beheer, plaats uitgave niet bekend.
- Lijn, P. van der & G.J. Boeschoten, 1973. *Het keienboek. Mineralen, gesteenten en fossielen in Nederland*. Zutphen. 6e herziene druk.
- Mulder, E.F.J. de, M. C. Geluk, I. L. Ritsema, W. E. Westerhoff & T. E. Wong, 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.
- Smit, R., 1982. *Fragmenten uit de geschiedenis van Dwingeloo*. Zuidwolde.
- Spek, T., 2004. *Het Drentse esdorpenlandschap. Een historisch geografische studie*. Utrecht.
- Steenwijk, A.N. De Vos van, 1976. *Het geslacht De Vos van Steenwijk in het licht van de geschiedenis van de Drentse adel*. Assen.
- Waterbolk, H.T., 2009. *Getimmerd verleden. Sporen van voor- en vroeghistorische houtbouw op de zand- en kleigronden tussen Eems en IJssel*. Groningen (Groningen Archaeological Studies 10).
- Westers, J., 2008. *Groninger tinboek. Historie, tinnegieters en tinwerk*. Groningen/Bedum.

Bijlage 1. Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.

Bijlage 2 Overzicht van het aangetroffen aardewerk.

vondstnr	volgnr	werkput	vlak	vak	spoor	vuling	aard spoor	baksel	vorm	type/ productieplaats	rand	buik	wand	aantal	mai	kleur	magering	versiering	datering
4	1	1	0a	1	0	0	laag	roodbakkend	papkom	Friesland	–	–	1	1	1	geel	–	–	NTB, 1700-1800
8	1	1	p1	0	902	1	laag	roodbakkend	stoofpan	–	1	–	–	1	1	bruin	–	–	NTB, 1700-1800
9	1	1	p1	0	902	1	laag	industrieel	kom	–	1	–	1	2	1	wit	–	–	NTC, 1900-1950
10	1	1	1	0	12	1	recent	industrieel	schotel	–	1	–	–	1	1	wit	–	blauwe cirkel, binnenkant rand	NTC, 1900-1950
12	1	2	p1	0	902	1	laag	roodbakkend	inmaakpot	–	–	–	1	1	1	bruin	–	–	NTC, 1850-1950
13	1	2	p1	0	903	1	laag	kogelpot	pot	–	–	–	1	1	1	bruin	fijn zand	–	LME, 1050-1400
15	1	2	1	0	10	1	–	roodbakkend	inmaakpot	–	–	–	1	1	1	bruin	–	–	NTC, 1850-1950
18	1	3	0a	1	0	0	laag	steengoed	inmaakpot	Duits	–	–	1	1	1	bruin	–	–	NTC, 1900-1950
18	2	3	0a	1	0	0	laag	industrieel	bord	–	1	–	–	1	1	bruin	–	–	NTC, 1900-1950
19	1	3	0a	2	0	0	laag	witbakkend	pot	Pingsdorf	–	–	2	2	1?	wit	–	paarse streep, buitenkant	LMEA, 1050-1200
19	2	3	0a	2	0	0	laag	steengoed	inmaakpot	Keuls	1	–	–	1	1	blauw	–	blauwe motieven, buitenkant	NTC, 1950-1975
19	2	3	0a	2	0	0	laag	porselein	schotel	–	–	–	1	1	1	wit	–	blauwe motieven, binnenkant	NTC, 1950-2000
20	1	3	0a	3	0	0	laag	steengoed	kruik	Siegburgware	–	–	1	1	1	oranje	–	–	LMEB, 1400-1450
20	2	3	0a	3	0	0	laag	roodbakkend	pot	Tegelen	–	–	1	1	1	d. bruin	–	–	NTC, 1850-1900
20	3	3	0a	3	0	0	laag	witbakkend	test	Fries?	1	–	–	1	1	groen	–	–	NTC, 1900-1950
21	1	3	1	0	21	1	vlek	handgevormd	pot	–	–	–	1	1	1	bruin	graniet	–	ROMM, 70-200
22	1	3	1	0	22	1	paalgat	kogelpot	pot	–	–	–	1	1	1	bruin	fijn zand	–	LME, 1050-1400
30	1	3	1	0	12	1	paalgat	kogelpot	pot	zeer dunwandig	–	–	1	1	1	bruin	fijn zand	–	LME, 1050-1400
32	1	3	1	0	14	1	paalgat	kogelpot	pot	–	–	–	1	1	1	bruin	graniet	–	LME, 1050-1400
36	1	3	1	0	3	1	recent	kogelpot	pot	–	–	–	1	1	1	bruin	fijn zand	–	LME, 1050-1400
36	2	3	1	0	3	1	recent	roodbakkend	pot	–	–	–	3	3	3	bruin	–	–	NTB, 1700-1850
39	1	3	0a	4	0	0	laag	steengoed	inmaakpot	Keuls	–	–	1	1	1	blauw	–	blauwe motieven, buitenkant	NTC, 1950-1975
41	1	3	1	0	31	1	paalgat	kogelpot	pot	zeer dunwandig	–	–	1	1	1	bruin	fijn zand	–	LME, 1050-1400
45	1	3	1	0	50	1	greppel	roodbakkend	papkom	Friesland	1	–	–	1	1	geel	–	ringeloor versiering, buitenkant rand	NTB, 1700-1800
46	1	3	1	0	53	1	paalgat	kogelpot	pot	–	–	–	3	3	2	zwart	fijn zand	–	LME, 1050-1400
52	1	4	0a	1	0	0	laag	roodbakkend	grape	–	1	–	1	2	2	bruin	–	–	NTB, 1650-1700
52	2	4	0a	1	0	0	laag	roodbakkend	schaal	lobvoeten	1	–	–	1	1	bruin	–	engobe veertechniek versiering, binnenkant	NTB, 1650-1700
53	1	4	0a	2	0	0	laag	steengoed	kruik	Siegburgware	–	–	1	1	1	d. bruin	–	–	LMEB, 1400-1450
54	1	4	0a	4	0	0	laag	roodbakkend	pot	–	–	–	3	3	3	bruin	–	–	NTB, 1650-1750
55	1	4	0a	5	0	0	laag	roodbakkend	kom	Fries	–	–	2	2	1	geel	–	–	NTC, 1850-1900
55	2	4	0a	5	0	0	laag	porselein	theepot	–	1	–	–	1	1	wit	–	–	NTC, 1850-1950
56	1	4	1	0	19	1	recent	roodbakkend	papkom	standring	–	1	–	1	1	bruin	–	–	NTB, 1750-1800
57	1	4	1	0	20	1	paalgat	kogelpot	pot	zeer dunwandig	–	–	1	2	1	zwart	fijn zand	–	LME, 1050-1400
66	1	3	1	0	80	1	paalgat	kogelpot	pot	dikwandig	–	–	3	3	1	zwart	kwarsiet	–	LME, 1050-1400
73	1	3	1	0	81	1	kuil	kogelpot	pot	–	–	–	2	2	1	zwart	kwarsiet	–	LME, 1050-1400
74	1	3	1	0	82	1	paalgat	kogelpot	pot	–	–	–	1	1	1	zwart	fijn zand	–	LME, 1050-1400
75	1	3	1	0	76	1	paalgat	kogelpot	pot	–	–	–	2	2	1	zwart	fijn zand	–	LME, 1050-1400
77	1	5	0a	13	0	0	laag	kogelpot	pot	–	–	–	1	1	1	zwart	fijn zand	–	LME, 1050-1400
79	1	5	0a	18	0	0	laag	steengoed	kruik	Siegburgware	1	–	–	1	1	beige	–	–	LMEB, 1350-1400